

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Spirituální potřeby v sociální práci u osob se zdravotním postižením

Návrh projektu na rozšíření kompetencí pracovníků ve spirituálně
senzitivní sociální práci v organizaci Trend vozíčkářů v Olomouci

Bakalářská práce

**Studijní program
Sociální práce**

Autor: Martina Ferencová, DiS
Vedoucí práce: ThLic. Jakub Doležel, Th.D

Olomouc 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně na základě použitých pramenů a literatury uvedených v bibliografickém seznamu.

V Olomouci dne 23. dubna 2024 Martina Ferencová

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce, panu ThLic. Jakub Doležel, Th.D. za jeho obětavé a vstřícné vedení v průběhu psaní práce. Jsem vděčná za připomínky, trpělivost a zpětnou vazbu, kterou mi vždy ochotně poskytl. Poděkování také patří celé mé rodině a přátelům, za podporu ve studiu.

Abstrakt

První část této bakalářské práce má za cíl posoudit úroveň spirituálně senzitivní sociální práce (SSSP) v Trendu vozíčkářů Olomouc. Poskytuje přehled výzkumů v oblasti spirituality a spirituálních zdrojů, propojuje diskurzy profesionality a spirituality, spiritualitu se sociální prací, jejími teoriemi a metodami. Reflektuje současný vztah tématu s legislativou a aktivitami státu podporujícími duchovní oblast a propojení se sociální politikou státu. Následuje analýza potřebnosti projektu pro vzdělávání sociálních pracovníků v oblasti spirituálně senzitivní sociální práce. Analýza potřebnosti byla sestavena na základě rozhovorů se sociálními pracovníky v organizaci. Výsledky analýzy potřebnosti prokázaly nedostatečnou připravenost sociálních pracovníků zohledňovat spirituální témata v posouzení životní situace klienta. Je potřeba navrhnout projekt pro rozšíření vzdělávání sociálních pracovníků v organizaci.

Druhá část práce se zaměřuje na samotný aplikační projektový dokument, jehož výsledkem je příprava a realizace aktivit pro rozšíření kompetencí sociálních pracovníků v SSSP v organizaci. Dále zjišťuje a definuje potřeby ve spirituálním vzdělávání sociálních pracovníků a spirituální potřeby osob s handicapem. Byl proveden terénní průzkum na potvrzení analýzy potřebnosti. Práce zohledňuje předpokládaná rizika projektu a navrhuje jejich řešení. Uvádí přidanou hodnotu, očekávané výstupy, rozpočet, harmonogram a logický rámec projektu. Tento projekt může přispět k profesionalitě poskytované služby a zajistit zkvalitnění péče osobám s handicapem.

Klíčová slova: spiritualita, náboženství, spirituální potřeby, spirituálně senzitivní sociální práce, hodnoty, spirituální posouzení, vývoj spirituality, projekt, osoby se zdravotním postižením.

Abstract

The first part of this bachelor thesis aims to assess the level of spiritually sensitive social work practice in the *Trend vozíčkářů Olomouc* company. It investigates the research into spirituality and spiritual resources and interconnects the relationship of discourses of professionalism and spirituality, spirituality and social work, their theories and methods. The thesis also reflects the current relationship of the topic and legislation and activities of the Czech Republic that are supporting the spiritual sphere and its connection with the social policies of the country. It is followed by the analysis of necessity of a project for education of social workers in the area of spiritually sensitive social work. The analysis was conducted on the basis of dialogues with social workers within the organization. The results of the analysis have indicated the insufficient preparedness of social workers to consider spiritual topics in the assessment of client's life situation. It is important to propose a project for expanding the education of social workers employed within the organization.

The second part of the thesis deals with the creation of project documentation with the aim of preparing and conducting of the realization of activities to broaden the spiritually sensitive social work competencies of the social workers within the company. Further it inquires and defines the spiritual education needs of social workers and spiritual needs of the disabled. The project documentation considers the anticipated risks and provides them with solutions; introduces the added value of the project, expected output, budget, timetable, and logical framework of the project. This project can contribute to the increase of both the professionalism of the provided service and the quality of provided care towards the disabled.

Keywords: spirituality, religion, spiritual needs, spiritually sensitive social work, values, spiritual assessment, development of spirituality, project, disability.

Obsah

Abstrakt.....	4
Abstract.....	5
Úvod.....	7
1 Představení tématu.....	9
2 Rešerše výzkumů a zdrojů.....	12
3 Propojení tématu s teoriemi, metodami a technikami sociální práce.....	21
3.1 Vývoj sociální práce ve 20. století a postupné začlenění spirituality.....	21
3.2 Začlenění spirituality v současné sociální práci.....	23
3.3 Spirituální posouzení.....	25
3.4 Nástroje pro získání informací o spiritualitě klienta.....	28
3.5 Spirituální intervence a jejich zásady.....	30
4 Propojení tématu spirituality se sociální politikou.....	32
5 Legislativní ukotvení spirituální dimenze sociální práce.....	35
6 Analýza potřebnosti projektu.....	40
6.1 Příčiny problému a jeho dopady na cílovou skupinu a společnost.....	40
6.2 Příklady řešení dané problematiky.....	42
6.3 Základní informace o velikosti a případných specifikách cílové skupiny.....	45
6.4 Popis metod získání předložených dat a vyhodnocení výchozího stavu.....	46
6.5 Specifikace stakeholderů – subjekty zapojené do problematiky v různých rolích.....	50
6.6 Závěr.....	51
7 Projekt.....	52
7.1 Cíl projektu a SMART kritéria.....	52
7.2 Popis a analýza potřeb cílové skupiny přímé a nepřímé.....	53
7.3 Klíčové aktivity.....	58
7.4 Management rizik.....	63
7.5 Popis přidané hodnoty projektu.....	64
7.6 Harmonogram a Ganttův diagram.....	66
7.7 Rozpočet.....	68
7.8 Logframe projektu.....	69
Závěr.....	70
Bibliografie.....	71
Seznam zkratk.....	79

Úvod

Tato práce se zaměřuje na průzkum problematiky spirituálně senzitivní sociální práce v kontextu spolku Trend vozíčkářů Olomouc, v případě potřeby bude jejím výstupem také podpůrný projekt na rozvoj spirituálně-senzitivní sociální práce v této společnosti.

Vzhledem k tomu, že v ČR není práce s duchovními potřebami příliš rozšířená, spíše se objevuje ve zdravotnictví, můžeme se běžně v praxi setkávat s ostychem a vyhýbajícím se postojem pracovníků vůči spirituální oblasti z důvodu jejich nedostatečné připravenosti. V organizacích poskytující sociální služby se můžeme setkat s naplňováním duchovních potřeb spíše omezeně, převážně pak v Charitních zařízeních. Spirituální dimenze rovněž u nás není dostatečně legislativně ukotvena, proto se v praxi setkáváme spíše s jejím upozaděním. (Doležel. 2017, 32-49)

Práce též připomíná, že spiritualita má své opodstatnění v životě klientů a upozorňuje na její důležitost a možnosti využití. Tato zásadní oblast našeho života bývá leckdy podceňována a nedostatek péče o správnou kulturu života se zpravidla projevuje napětím a zdravotními potížemi. Spirituální dimenze naší existence je zásadní proto, abychom každodenní život prostoupili celkovou harmonií (Smékal, 2017, s. 109-110). Lze předpokládat, že pokud dojde k uspokojování všech potřeb klientů, pak dojde k lepšímu životnímu zvládnání nepříznivé situace.

První kapitola se zabývá cílem práce a představuje zvolenou metodu analýzy šetření. Dále představuje téma spirituality a její význam a vymezuje klíčová slova a základní pojmy.

Druhá kapitola se bude věnovat metodickému postupu získávání zdrojů a uvedením zdrojů relevantních pro práci.

Třetí kapitola bude popisovat vývoj teorií a metod v sociální práci, vývoj sociální práce ve 20. stol. a začlenění spirituality. Dále popíše diskurz spirituality v sociální práci. Dále popíše nástroje pro získání informací o klientově spiritualitě a příklady spirituálních intervencí a jejich zásady. Budou popsána etická hlediska a jejich požadavky s ohledem na spirituální aspekty života klientů.

Čtvrtá kapitola pojednává o propojení tématu se sociální politikou, kde budou uvedeny konkrétní příklady. Následovat bude propojení tématu spirituality v sociální práci se sociální politikou, představení Technologické agentury ČR a jejích programů, které posilují různé oblasti, včetně té spirituální; organizace do něho zapojené. Dále se kapitola bude věnovat

novému programu a současným trendům v ČR, veřejnému sektoru zabývajícím se poskytováním duchovních služeb a rovněž asociacím spolupracujícím a vyznávajícím společné zásady v sociální práci.

Pátá kapitola prokáže legislativní zakotvení tématu spirituality. Popíše principy sociální politiky, integraci spirituálně citlivé sociální práce v legislativě ČR, významné dokumenty a úmluvy, které zajišťují práva všem lidem bez diskriminace. Také bude věnována pozornost vyjádření světové zdravotnické organizace, závazným stanoviskům zákona o sociálních službách a prováděcí vyhlášce, stručně popíše systém sociální ochrany a současný trend v ČR v problematice spirituality.

Šestá kapitola se bude věnovat analýze potřebnosti vypracování projektu, příčinám a důsledkům dané problematiky s ohledem na cílovou skupinu. Dále uvede projekty řešící danou problematiku v ČR, základní socio-demografické údaje o cílové skupině, metodu získání předložených dat, výsledky analýzy šetření a vyhodnocení výchozího stavu, následovat pak budou další subjekty zapojené do problematiky v různých rolích.

Po šesté kapitole bude, v případě kladného výsledku analýzy potřebnosti projektu, následovat projektová část. Cíl projektu bude popsán v sedmé kapitole tak, aby splnil podmínky uznávané formy SMART: specifická, měřitelná, akceptovatelná, reálná a termínovaná.

Následovat bude analýza potřeb cílové skupiny přímé (sociální pracovníci ve spolku Trend vozíčkářů), na kterou se projekt bude zaměřovat a, která bude mít přímý prospěch z projektu. Na ni bude navazovat analýza potřeb nepřímé cílové skupiny, která se úzce pojí s přímou skupinou a to osoby se zdravotním postižením a její nepřímý prospěch, který z projektu plyne.

Dále budou definovány konkrétní cílové aktivity, jimiž dojde k naplnění cíle projektu. Tyto aktivity budou podrobně popsány včetně jejich harmonogramu, indikátorů splnění jejich klíčových aktivit a výstupů aktivit. Pokračovat bude identifikace předpokládaných rizik a návrhy jejich řešení a za nimi budou následovat výstupy a výsledky celého projektu včetně vazby na indikátory projektu, na jeho přidanou hodnotu, harmonogram, rozpočet a logický rámeček projektu.

1 Představení tématu

Tato kapitola popisuje téma práce, dále uvede klíčová slova a vymezí základní pojmy, jako jsou například: spirituální posouzení, spirituální rozměr a spirituální potřeby, potřeby osob se zdravotním postižením, kompetence.

Cílem první části práce je představit spirituálně senzitivní sociální práci v kontextu sociální práce, její důležitost, vypracovat analýzu naplňování této sféry sociální práce ve spolku Trend vozíčkářů Olomouc a v případě potřeby vypracovat projekt pro rozšíření vzdělání ve spirituálně senzitivní sociální práci v rámci této organizace.

K posouzení současného stavu vzdělání v organizaci budou využity rozhovory o postojích, zkušenostech a schopnostech sociálních pracovníků. Následuje vymezení pojmu spirituality, který je součástí názvu a cíle práce.

Slovo spiritualita pochází z křesťanské tradice, je odvozeno od slova „spiritus“ (dech nebo duch). V evropském kontextu viz Právní řád ČR, který vychází z židovsko-křesťanských tradic, slovní spojení „být spirituální“ znamená „vést duchovní život“. V úzkém slova smyslu jde o působení Ducha Svatého, víru v Boha a jejich působení na život každého věřícího člověka. Tato zkušenost se předává církevními institucemi. Ve 2. pol. 20. stol. došlo k hlubšímu pojetí spirituality, zdánlivě nabývá nenáboženskou formu a stává se tak alternativou křesťanské spirituality. (Vojtíšek, 2012, s. 10-11)

Spiritualita je chápána jako schopnost osobního prožitku s tvořivostí a seberozvojem, nepodmíněná znalostmi náboženství k tomu, aby byla součástí sebepojetí člověka. Je složkou osobnosti a mluvíme o duchovním životě jednotlivého člověka a jeho osobní duchovní tradici (Vojtíšek a kol, 2012, s. 11-12). Spiritualitu tvoří jádro osobní identity, jejíž součástí jsou názory, postoje, zkušenosti, pocity a kognitivní vnímání jedince. Robert Emmons mluví dokonce o míře spirituální inteligence jež zahrnuje např. schopnost využít duchovní zdroje k řešení problémů a mravnost. U každého člověka má odlišný význam a možnosti čerpání posily do životních situací. (dle Vojtíšek a kol., 2012, s. 13)

Spirituální aspekt klienta je důležitý pro jeho holistické posouzení, kde zohledníme klientovo osobní prožívání spirituality a jeho spirituálních aktivit. Spirituální aktivity, jako například četba filozofických textů, poslech hudby, prožívání umění, sdílení společenství lidí s podobnými spirituálními postoji a osobní náboženské aktivity pomáhají jedinci vnímat a nacházet smysl svého života a identitu vlastní osoby.

„Spirituální rozměr osobnosti“ je termín, u kterého dochází velmi často k nedorozumění, a tudíž by bylo vhodné jej upřesnit. Spiritualita osobnosti zahrnuje široce chápané hledání posvátna ve vlastním životě nebo jinými slovy „hledání“ smyslu v životě, vědomí spojení se sebou, druhými a s univerzem a schopnost překročit naši bezprostřední zkušenost směrem k něčemu většímu, co mnozí označují jako „vyšší moc“ za hranicemi té lidské. (Canda, 2010)

Souběžně se spiritualitou je třeba definovat religiozitu. Ta je vnímána jako náboženské prožívání víry vycházející z církevní nauky sdílené v církevních institucích. Představuje ve společnosti určité dogma, omezení, zastaralost spojené s organizovanými rituály (Vojtíšek a kol. 2012, s. 26).

Za duchovní (spirituální) potřeby lze považovat potřebu odpuštění, smíření, úcty k sobě i druhým, naděje, lásky, hledání odpovědí na otázky týkajících se smyslu života a transcendence. Za spirituální potřeby u lidí věřících lze považovat potřeby víry, vztah k Bohu, modlitbu, církevní společenství, rituály spojené s uctíváním něčeho, co nás přesahuje. Všechny tyto přesahující skutečnosti mají velký význam v těžkých životních situacích: v nemoci či postižení, ale také v osamělosti, v omezení různých kompetencí a závislosti na druhém. V takovýchto ani v jiných situacích nesmějí být duchovní potřeby přehlíženy, protože jejich naplnění přináší člověku velkou posilu. (Hrnčiariková, Hrnčiarik, 2011, s. 327-328)

Potřeby můžeme členit na biologické a sociální. V ošetrovatelství se pojednává o holistickém rozlišování lidských potřeb (o komplexním posouzení). Potřeba vyjadřuje určitý nedostatek např. spánku, jídla, odpočinku – jde o biologické potřeby, avšak existují i potřeby sociální. Ty jsou vnímané jako uměle vyvolané nedostatky v sociálních podmínkách, ve kterých člověk žije, jako je projev úcty, lásky a zájemí. (Trachtová a kol. 1999, s. 10-11)

A. Maslow pojednává o potřebách jako o stavu jejich nenaplnění. Tyto potřeby třídí od nejnižších: potřeby fyziologické, potřeba jistoty a bezpečí, potřeba lásky, přijetí, sounáležitosti, potřeba uznání a sebeúcty, potřeby kognitivní, estetické a potřeba seberealizace. Jde o touhu přesáhnout sebe samého či odhalit smysl života, touhu po nejvyšším smyslu či mystických hodnotách. (podle Trachtová a kol., 1999, s. 10-11) Ještě donedávna se o spirituálních potřebách nemluvalo. Právě u vážně nemocného či jinak trpícího člověka se objevují otázky smyslu života, odpuštění, smíření či přijetí časněji a nenaplnění

těchto potřeb vyvolává stav nouze a beznaděje. Je nutné reagovat a umět rozvést smysluplnost každé situace. (Svatošová, 2012, s 23)

Život každého člověka ovlivňuje celá řada faktorů. Jedná se o potřeby, kterým by měl sociální pracovník věnovat dostatečnou pozornost. Jde o noetické faktory: sociální pracovník by měl věnovat pozornost morálnímu a hodnotovému systému klienta, jeho náboženskému přesvědčení a smyslu života, životním postojům, názorům aj.; biologické faktory: sociální pracovník se zajímá o zdravotní kondici člověka a jeho zdravotní postižení; psychologické faktory: pracovník zjišťuje sebehodnocení klienta, jeho schopnost řešit problémy, motivace aj.; sociální faktory zahrnují znalosti klientových rodinných vazeb, postoje vůči společnosti a další sociální vztahy v neposlední řadě tady patří také faktory sociální a veřejné politiky, pracovník se zajímá o pracovní příležitosti klienta, možnosti využití a dostupnosti sociálních služeb aj. (Kodymová, Koláčková, 2005, s. 99)

V této kapitole byly představeny základní pojmy jako spiritualita, religiozita, spirituální rozměr a faktory ovlivňující osoby se zdravotním omezením, které je nutné objasnit pro orientaci v oblasti práce se spiritualitou a kompetence během spirituálního posouzení. Současně kapitola seznamuje s významem duchovna.

2 Rešerše výzkumů a zdrojů

Tato kapitola má za cíl vytvořit metodické zpracování rešerše, následně pak popíše nalezené odborné články související s tématem, monografie a další knižní a jiné zdroje.

Rešerše odborných zdrojů této práce byla provedena pomocí online vyhledávání zdrojů za použití klíčových slov v následujících databázích, katalozích a portálech: Google Scholar, Theses.cz, databáze kvalifikačních prací IS Caritas, katalog Vědecké knihovny v Olomouci, katalog knihovny Univerzity Palackého, Studijní Agentura Univerzity Palackého. Též byla využita elektronická databáze časopisu Sociální práce / Sociálna práca. Dále byly využity projektové databáze TAČR a STARFOS.

Vyřazovací kritéria: Byla vyřazena literatura starší roku 2005, při výběru zdrojů bylo specifikováno časové hledisko od roku 2005–2023 a v případě nenalezení aktuálního zdroje, byl zohledněn a použit zdroj starší. V kvalifikační práci se pracuje s novější literaturou a odbornými zdroji od známých autorů.

Vyhledávání v Google Scholar

V elektronické databázi Google Scholar bylo zadáním klíčového slova „spiritualita“ nalezeno 12 700 titulů. Výsledkem tohoto širokého vyhledávání kvůli objemu nalezených výsledků bylo nutné vyhledávání zúžit. Do Google Scholar bylo postupně zadáno klíčové slovo „spirituální potřeby“ a bylo nalezeno 17 300 zdrojů, při zadání klíčového slova „duchovní hodnoty“ bylo nalezeno 51 000 zdrojů a „sociální práce“ bylo nalezeno 631 000 zdrojů. Pro zjištění informací vztahujících se k vybraným teoriím, metodám a technikám sociální práce byl zadán další výraz „spirituálně senzitivní sociální práce“ a bylo nalezeno 858 zdrojů a při vyhledávání „nástroje měření duchovních potřeb“ bylo nalezeno 15 200 zdrojů. Vyhledávání je velmi široké a nepřesné, proto bylo nutné přistoupit k ručnímu výběru vhodných zdrojů, které se zabývají tímto tématem.

Z vyhledávání v databázi Google Scholar byly selektovány:

Článek Davida Hodge „Spiritual Competence: What It Is, Why It Is Necessary, and How to Develop It“, který popisuje, co jsou spirituální kompetence, proč jsou důležité a jak je rozvinout. V sociální práci jsou důležité kompetence sociálního pracovníka při práci se spiritualitou. Hodge je nazývá kulturními kompetencemi, zabývajícími se spiritualitou a

náboženstvím (světonázorem) klienta. Popisuje, že se jedná o dynamický proces ve třech rovinách:

- uvědomění si osobního hodnotově orientovaného světonázoru spolu s jeho souvisejícími předpoklady, omezeními a předsudky,
- empatické, pochopení klientova duchovního světonázoru s uvědoměním si jeho silných stránek a
- schopnost navrhnout a realizovat intervenci či volit strategie, které jsou vhodné a citlivé vůči duchovnímu světonázoru klienta.

Cílem je rozvinout hluboké psychologické porozumění klientovu světonázoru, zaměřené na jeho silné stránky. Jde o pochopení prožívání: emoční stav, reakce a myšlenky. Odborníci následně volí intervenci, která vychází z vnitřní logiky a přesvědčení klienta. (Hodge 2016, s. 1-3)

Článek Jakuba Doležela „Spirituální citlivost charitních služeb“, ve kterém popisuje, že v Českém prostředí, ale i v zahraničí se provádí mnoho výzkumů, které potvrzují potřebnost spirituality v sociální práci. Dále popisuje vzájemný vztah mezi duševním a fyzickým zdravím, souvislost spirituality/religiozity s životní spokojeností, snížením pocitu úzkosti a vnímáním smyslu života, který popisuje mnoho studií. (Doležel, 2017, s. 35- 36)

Dále byly nalezeny a vybrány články:

„Spirituality and Medical Practice: Using the HOPE Questions as a Practical Tool for Spiritual Assessment“ od Anandarajah a Hight, který popisuje dotazník HOPE jako nástroj posouzení klientovy spirituality v medicíně.

„Spiritualita v sociální práci s ohledem na vzdělání a kompetence pomáhajícího“ od Terezy Cimrmannové, kde řeší rozdílnost mezi teoreticky dobře popsanou spirituálně senzitivní a spirituálně orientovanou sociální prací a jejich životaschopností a různými úskalími v praxi.

„Hodnocení duchovních potřeb pacientů v paliativní péči“ od Hajnové-Fukasové, Bužgové a Feltla.

Kaňákův článek „Spirituálně laděné intervence v krizové intervenci u sociálních pracovníků křesťanek“, který pojednává o faktorech ovlivňujících aplikaci spirituálně laděných krizových intervencí.

„Spirituální potřeby a jejich diagnostika v nemocnici“ od Novotné a Kaly, který poukazuje na důležitost spirituální stránky osobnosti a poukazuje na možnosti diagnostiky a formy spirituální péče.

Dále byla selektována příručka *Spiritualita, etika a sociální práce*, vytvořená v rámci dvouletého evropského projektu partnerských univerzit. Autoři Gehrn, Rainer, Opatrný, Birher, Baumann (a kol.) popisují celou řadu stěžejních témat v oblasti spirituality.

Vyhledávání na Theses.cz

Při vyhledávání klíčového slova „spiritualita“ na Theses.cz bylo nalezeno 1 706 titulů.

Z vyhledávání v databázi Theses.cz byla vybrána diplomová práce: *Spirituální hodnoty v sociální práci* (Hrdinová, 2018). Autorka v teoretické části popisuje příklady z praxe, ve kterých je vhodné zvolit spirituálně-senzitivní přístup. Text představuje základní principy spirituálně-senzitivní sociální práce sociálních pracovníků. Přístup klade velké nároky na sociální pracovníky na vlastní sebereflexi spirituálního prožívání a na jejich znalosti z oblasti kulturní, náboženské rozmanitosti a poznání duchovních tradic. To vše s ohledem na bio-psycho-socio-spirituální složku člověka, kterou nelze opomenout. V praktické části se autorka zaměřuje na spiritualitu sociálních pracovníků ve své praxi a v procesu spolupráce s klienty. Práce poukazuje na to, že v rámci své praxe, sociální pracovníci nepřemýšlí o spiritualitě, vnímají ji jako privátní záležitost a kurzu základního vzdělávání ve spirituální oblasti se účastnila pouze jedna pracovníce. Při provedení výzkumného šetření začaly o tomto tématu přemýšlet a uvedly, že se u klientů se spiritualitou setkávají. (Hrdinová, 2018)

Dále byla v Theses.cz nalezena práce *Spiritualita v ošetrovatelství* od Jarmily Rybové (2020), která mapuje spiritualitu v ošetrovatelství; posuzuje potřeby víry, přesvědčení a významu; zjištění důležitosti spirituality / přesvědčení v procesu uzdravení a ověření vlivu komunity či společenství jako podpory pro sestry a významu poskytnutých informací o spiritualitě od nemocných při poskytování zdravotní péče (Rybová, 2020).

Vyhledávání v katalogu Vědecké knihovny v Olomouci

V databázi Vědecké knihovny v Olomouci při zadání klíčového slova „spiritualita“ bylo nalezeno 1263 zdrojů a při zadání klíčového slova „zdravotní postižení“, bylo nalezeno 61 zdrojů.

U klíčového slova „spiritualita“ byly nalezeny:

Spiritualita v pomáhajících profesích od Z. Vojtíška a kol., která popisuje spiritualitu jako projev potřeby dát smysl tomuto světu či vlastnímu životu. Spiritualita zahrnuje i ty

projevy vztahu k posvátnému, které nemusíme výslovně řadit k náboženské tradici a instituci. Může se jednat také o sekulární zdroje tedy např. světonázory. Náboženství vnímá jako příslušnost k instituci, sdílené společenství, které respektuje obřady, etické normy a duchovní autority. (Vojtíšek a kol., 2012, s. 14,39)

Psychologie náboženství a spirituality od P. Ríčana, která popisuje spiritualitu jako jádro náboženství a náboženství chápe širěji. Spiritualitou se rozumí aktivity, které mají vztah k posvátnu. Spiritualita je tedy klíčová role náboženství. (Říčan, 2007, str. 45)

Praktická teologie pro sociální pracovníky v kapitole 9 „Osoby se zdravotním postižením“ popisuje význam spirituality na začlenění osob se zdravotním omezením. Spiritualita významně napomáhá pochopit a osvojit si život kultury, hodnot a norem dané společnosti, které jsou důležité pro společenskou integraci. (Martínek, 2008, str. 104)

Psychologie duchovního života od V. Smékala popisuje, že pomáhající by měl poskytovat duchovní pomoc, která se zaměřuje na probuzení víry ve smysl a hodnotu života, dodávání naděje ve změnu nepříznivých podmínek a k realistickému přijetí neměnných skutečností. Měl by povzbuzovat k lásce k sobě a druhým a k přesvědčení, že vztahy jsou o vzájemné pomoci a sounáležitosti. Trpící člověk by měl být veden ke změně založené na moudrosti, tedy spiritualitě. (Smékal, 2017, s. 112)

Monografie *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?* (2012) od iniciátorky hospicového hnutí v ČR, Marie Svatošové, se zaměřuje na duchovní potřeby nemocných a umírajících.

Kniha *Potřeby nemocného v ošetrovatelském procesu*, (1999) od Trachtové je kvalitním přehledem potřeb nemocného v ošetrovatelství.

Dále uvádím další ze selektovaných knih:

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Mít pro co žít. Návrat domů, Praha 1994.

VADUROVÁ, Helena, Mühlpachr, Pavel. Kvalita života, teoretická a metodologická východiska. Masarykova Univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Brno 2005.

NAVRÁTIL, Pavel, Janebová, Radka a kol. Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce. Nakladatelství Gaudeamus, 2010.

KROHE, Petr a kol. Mosty z chudoby ve středoevropském prostředí. Centrum pro komunitní práci, Zlín 2014.

Při zadání klíčového slova „zdravotní postižení“ bylo nalezeno 61 záznamů a byla vybrána *Sociální práce s osobami se zdravotním postižením* od Adély Mojžíšové. Tato kniha popisuje rozdělení tělesného postižení a to na vrozené (funkční omezení, orgánová vada) a získané (náhlá změna zdravotního stavu), každé má svou typologii a závažnost. Postižení má vliv na celou osobnost a má vliv na interakci s okolím a pojetí sebe sama. Proto se musí vždy hledat různé způsoby, metody, opatření, jaký typ péče zvolit a jak jedince začlenit do sociálního prostředí. (Mojžíšová, str. 85, 2019)

Zdravotní postižení a pomáhající profese Jana Michalíka, poukazuje také na předsudky a mýty o lidech s postižením, ti jsou všeobecně vnímáni jako objekt péče využívající systém sociální ochrany. Pokud je tento pohled jediný, pak nejsou tyto osoby vnímány jako svébytné osoby schopné aktivního samostatného života. Lze tedy zaujímat negativní a pozitivní předsudky vůči osobám se zdravotním postižením. Snaha integrovat osoby s handicapem může napomoci ke zmírnění či odstranění předsudků ale i diskriminace těchto osob. (Michalík, 2011)

Selektován byl též sborník *Pohybem k integraci osob se zdravotním postižením* od Vlasty Karáskové a Zuzany Hanelové 2002. Tento sborník byl sepsán odborníky pohybových aktivit. Vznikl z výstupů projektu zaměřeného na sestavení třech seminářů pro integraci studentů se zdravotním postižením do studijních programů. V ČR existuje aktivita boccia, která je určena pro nejvážněji postižené sportovce. Sportovci se mohou dostat až na paralympijskou úroveň. Tato aktivita je zastoupena v ČR českou federací sportovců s centrálními poruchami hybnosti a každý člověk s tělesným postižením může být jejím členem a účastnit se aktivity (Karásková, Hanelová, 2002, str. 25,26).

Dále byly nalezeny:

Kniha *Osoby se zdravotním postižením: vybrané kapitoly I* od Heleny Kisvetrové a Šárky Ježorské (2014) přibližuje informace o psychologických aspektech nemoci a zdravotního postižení, seznamuje se zásadami komunikace a spektrem kompenzačních a rehabilitačních pomůcek pro osoby se zrakovým, sluchovým a tělesným postižením.

Kniha *Tělesně postižený* (2007) od Denisy Buřvalové, která vysvětluje příčiny a souvislosti chování zdravotně postižených osob, základní druhy tělesného postižení a možnosti pomoci těmto osobám.

Dále pak *Člověk s handicapem v křesťanském společenství* (2015) od Josefa Slowíka popisuje, jak vytvářet otevřené společenství schopné přijímat lidi s postižením.

Relevantním základem pro práci se zdravotně postiženými je též *Percepce subjektivního dopadu zdravotního postižení/ přítomnosti chronického onemocnění a pojetí zdravotního uvědomění a gramotnosti: výzkumy, teorie a jejich využití v práci s klientem*. (Jan Chrastina a kol., 2015)

Vyhledávání v databázi časopisu Sociální práce/Sociálna práca

Dále byla použita elektronická databáze časopisu *Sociální práce/Sociálna práca*, která je k dispozici prostřednictvím odkazu na hlavní straně portálu časopisu. Vyhledány byly následné výrazy: „spirituální posouzení“, „duchovní kompetence“, „práce se spiritualitou“. V dostupném plnotextu elektronické verze časopisu byly vybrány články, které srozumitelně vystihovaly problematiku.

Článek „Postavení diskursu spirituality v sociální práci“ od Kaňáka popisuje vývoj spirituality v rámci sociální práce. Na počátcích sociální práce byla spiritualita její součástí, avšak bylo třeba ji dobře vymezit. V poslední době je její nedílnou součástí. Popisuje, že v českém kontextu nacházíme spiritualitu v sociální práci do roku 1948, kdy byla spirituální pomoc zajišťována převážně církevními zařízeními. Poté byl její vývoj až do roku 1989 omezen. Od sametové revoluce do roku 2008 můžeme hovořit o vědeckém diskursu spirituality v sociální práci. (Kaňák, Sociální práce, 2015, s. 30-46)

Článek „Duchovní dimenze sociální práce“ od Petra Kolaříka popisuje, že role spirituality v sociální práci je u nás a v ostatních evropských zemích ve výzkumech i vzdělání spíše upozaděná. Přesto je u nás spiritualita v sociální práci přítomna v různých kontextech. Duchovno se využívá jako podpora v životních krizových situacích, v kvalitním pomáhajícím vztahu, anebo v rámci sdílených hodnot organizací poskytujících sociální služby. Důvodem je působení medicínského modelu v sociální práci. Z praxe je potvrzeno, že klienti, kteří procházejí životními obtížemi, často prochází i změnami v sociální a duchovní rovině. Také samotní sociální pracovníci mohou vnášet do sociální práce spirituální přístup, jako osobní podporu při řešení těžkostí klientů. (Kolařík, Sociální práce/ Sociálna práca, 2008, s. 75-84)

V odborném článku „Nedefinovaná profesionalita: Vztah diskursů spirituality a profesionality v sociální práci v soudobé odborné literatuře.“ od Kaňáka je popsán další vývoj vztahu profesionality a spirituality. Autor realizoval analýzu 71 odborných textů, ze kterých následně definoval typologii spirituality v sociální práci. Jedná se o typy: spirituálně

senzitivní sociální pracovník; duchovní pracovník inspirovaný sociální prací; spirituálně senzitivní sociální práce; spirituálně orientovaná sociální práce; teologie senzitivní k sociální práci. (Kaňák, Sociální práce/ Sociálna práca, 2016, s. 80-87)

Vyhledávání ve Studijní agendě Univerzity Palackého

Klíčové slovo „spiritualita“ bylo zadáno také ve Studijní agendě Univerzity Palackého a výsledkem hledání bylo nalezeno 83 prací, z nichž byly selektovány tři relevantní zdroje, které budou zmíněny níže.

Následuje stručný přehled vybraných nalezených zdrojů:

Bakalářská práce *Spiritualita v ošetrovatelské péči*, která se zabývá spirituální péčí v ošetrovatelství a péčí o duchovní potřeby pacientů, která se může podílet na zlepšení zdravotního stavu. Z výsledků vyplynulo, že všeobecným sestřám nejsou umožněny vhodné podmínky pro poskytování péče z důvodu nedostatku času, školení či rušného nemocničního prostředí. Dále všeobecným sestřám a dalším zdravotnickým pracovníkům při poskytování spirituální péče přináší problém nejednotná definice spirituality. Byly stanoveny ošetrovatelské intervence, které může všeobecná sestra využít, jako aktivní naslouchání, podpora pacienta k odpuštění sobě či jiným v jeho životě, dodržování určitých rituálů pacienta, muzikoterapii a přítomnost všeobecné sestry u pacienta. (Kovářová, 2019)

Disertační práce *Spiritualita a postoje ke smrti*, která se zabývá vztahem mezi spiritualitou a postoji ke smrti. Výzkum byl realizován v české populaci dospělých a zúčastnilo se ho 300 respondentů. Bylo zjištěno, že lidé, kteří se považují za spirituální, prožívají nižší míru strachu ze smrti. Náboženské přesvědčení se tak ukázalo jako nejsilnější faktor, který působí, jak na postoje ke smrti, tak na spiritualitu. (Machů, 2016)

Bakalářská práce *Spiritualita jako komponenta životní situace lidí s mentálním postižením*, jejíž výsledkem je vypracovaný metodický pokyn pro praxi spirituálně senzitivní sociální práce s lidmi s mentálním postižením, který odpovídá na skutečnosti, že lidé s mentálním postižením mívají bohatý spirituální život, ale v sociální práci je tomuto tématu věnována jen malá pozornost. (Stehlíková, 2023)

Vyhledávání v databázi kvalifikačních prací v IS Caritas

V databázi kvalifikačních prací v IS Caritas byla nalezena absolventská práce *Spirituálně citlivá sociální práce podle Edwarda R. Candy a možná inspirace pro sociální práci u nás*, která zjišťovala, zda je poznatky z výzkumu od profesora E. R. Candy možné aplikovat i v České republice. Práce popisuje životopis autora a jeho ucelený koncept duchovně citlivé sociální práce, projevující se vztahem mezi klientem a terapeutem a velkým důrazem na terapeutovu sebereflexi a jeho osobní rozvoj. Z modelu je možné čerpat a vytvořit koncept pro vlastní spirituální sociální práci. (Czepczor, 2020)

Vyhledávání v katalogu knihovny Univerzity Palackého

V katalogu knihovny UPOL byla nalezena kniha *Spiritual Diversity in Social Work Practice: The Heart of Helping* od autorů Canda a Furman. Kniha popisuje koncept spirituálně senzitivní sociální práce. Koncept zohledňuje spirituální zájmy a motivy klientů z holistického a kulturního hlediska a zohledňuje rozličné náboženské i nenáboženské výrazy. Také uvádí, v čem klienti a pracovníci nacházejí smysl, účel a další zdroje k překonání vlastních těžkostí. V knize popisují také modely a fáze spirituálního posouzení. Jejich poznatky vycházejí z množství empirických zkušeností a teoretických i praktických řešení nejen ze sociální práce, ale také z oboru psychologie nebo studie o duševním zdraví a z náboženských studií. (Canda, 2010)

Výzkumné programy

Na stránkách Technologické agentury ČR (dále jen TAČR) byly nalezeny programy podporující společenskovední a humanitní výzkum, stejně jako jeho aplikace. Práce se spiritualitou a naplňování duchovních potřeb se odráží především v církevním prostředí a ve zdravotnictví. Jako příklad podpory v této oblasti můžeme uvést program ÉTA na podporu aplikovaného společenskovedního a humanitního výzkumu, experimentálního vývoje a inovací. V rámci programu jsou podpořené projekty, které se zaměřují na různé oblasti včetně zdraví, psychosociálního rozvoje a spirituality. (TAČR, [online])

V současnosti vzniká nový návazný program SIGMA Technologické agentury České republiky. Jeho cílem je zvýšit zapojení výzkumníků a vyrovnávat příležitosti pro ženy a muže v oblasti aplikovaného výzkumu v sociální práci. (TAČR, [online])

Popisy projektů pak jsou k dispozici v rozhraní STARFOS TAČR, kde byly nalezeny i další subjekty podporující projekty se zaměřením na spiritualitu. Jsou jimi Akademie věd České republiky (například projekt „Spirituální a náboženská zkušenost v psychiatrii: konstrukce duševní patologie“) a Grantová agentura ČR. (Starfos, <https://starfos.tacr.cz/>, [online])

Tato kapitola metodicky zpracovala rešerši a charakterizovala nalezené a selektované zdroje: odborné články, monografie a další jiné zdroje související s tímto tématem. Bylo selektováno 18 monografií, 11 odborných článků, 7 kvalifikačních prací a dva sborníky: *Spiritualita, etika a sociální práce* a *Pohybem k integraci osob se zdravotním postižením*.

Na stránkách Technologické agentury České republiky byly nalezeny dva výzkumné programy a v rozhraní STARFOS TAČR byly nalezeny příklady financovaných projektů.

3 Propojení tématu s teoriemi, metodami a technikami sociální práce

Tato kapitola popisuje propojení tématu s teorií sociální práce, teoretické přístupy a fázové modely posouzení v sociální práci dle odborné literatury. Popíše vývoj sociální práce ve 20. stol. a začlenění spirituality do sociální práce a uvede spirituální posouzení. Dále budou popsány nástroje získávání informací o spiritualitě klienta. Rovněž budou popsány jednotlivé techniky (nástroje) potřebné pro duchovní hodnocení a příklady intervencí a jejich zásady. Na závěr bude uvedeno etické hledisko v sociální práci s ohledem na spirituální rozměr.

3.1 Vývoj sociální práce ve 20. století a postupné začlenění spirituality

Holistické pojetí v sociální práci se utvářelo již počátkem 20. století, kdy docházelo k zohlednění životní situace člověka v celém kontextu jeho rodiny a širšího okolí a prostředí. Mary Richmondová, zakladatelka individuální případové práce v USA, pracovala s konceptem životního posouzení a v roce 1917 napsala dílo **Social diagnosis**. Zde se zabývala diagnózou klientova problému a zdůrazňovala pochopení klienta, jeho vztahů v kontextu celé jeho rodiny a znalosti jeho sociálního prostředí (Špiláčková, Nedomová, 2013, s. 9-15 [online]).

Ve 30. letech 20. stol. sociální práci ovlivnili autoři Taft a Robinsonová z pensylvánské školy. Založili přístup funkcionalizmu, který zdůrazňuje, že pokud chce klient svůj problém vyřešit, aktivně spolupracuje na jeho vyřešení a má potenciál jej vyřešit. Současně přichází přístup, který se zaměřuje na minulost klienta tzv. Freudovský přístup. Také se začíná prosazovat v sociální práci právo klienta na sebeurčení a právo být sám sebou, jde o nejdůležitější zásadu, jejíž autorkou je Hamiltonová. Také vzniká Rogersův přístup orientovaný na klienta a existenciální přístupy řešící otázky smyslu života, vznikající v období po 2 sv. válce. Přístupy řeší psychické problémy lidí po válce a další patologické jevy. V druhé polovině 20. stol. byla individuální sociální práce ovlivněna prací s rodinami, systémovým přístupem, krátkou terapií a narativní terapií-rozhovorem. Dále Perlmanová vytvořila přístup orientovaný na řešení problému. Začíná se zdůrazňovat interakce klienta v jeho prostředí a vzniká ekologická perspektiva jejíž autoři jsou Germain a Gitterma a, která připouští sociální události ve třech úrovních: makro, mezo a mikro. Následně se začaly

formovat radikální a kritické přístupy sociální práce, které kritizovaly mocenské struktury, podílející se na sociálních nerovnostech lidí a volala po nutnosti změn ve vnímání sociálních událostí ve společnosti (Špiláčková, Nedomová, 2013, s. 9-15, [online]).

Konec 20. století se vyznačuje prosazujícími se byrokratickými tendencemi tzv. manažerismem, který svou činnost orientuje na kontrolu, prevenci a finanční zajišťování v posuzovacím procesu. To s sebou přináší jisté omezení v duchovním formování pracovníků (Kříšťan, Musil, 2008, s. 97-98).

Současně se vznikem teorií v sociální práci se utvářely také metody sociální práce. První pracovní metody k provádění péče o člověka vznikaly s individuální sociální prací ve 20. stol. a nejstarší metoda práce s jednotlivcem se nazývá *Case Work*. Ta pomáhá klientovi k uvědomění svých schopností a dovedností, aby tak byl schopen vytvořit plán řešení. Přirozeným vývojem v sociální práci vznikají další metody s rodinou, skupinou a s komunitou. Moderní metody se rozvíjí v podstatě od začátku formování sociální práce, řadíme sem např. sociální management, supervizi či poradenství (Levická, 2002, s.128).

S vývojem sociální práce se také formoval proces posouzení životní situace. Ten měl určité fázové modely, které udávají preferovanou posloupnost práce sociálního pracovníka s klientem a to postupně od přípravné fáze, přes první setkání, reflexi získaných informací o klientovi až po samostatnou intervenci. (Navrátil, 2007, s. 76-79).

V historickém vývoji sociální práce měl v rámci profesionálního diskurzu také své místo diskurz spirituality, který se střetával s protichůdnými profesními názory. Pokud chceme pochopit holistické nahlížení na člověka, musí nás také zajímat role spirituality a náboženství v životní situaci člověka, protože spiritualita je úzce spojena s biologickou, psychologickou a sociální dimenzí každého člověka. Zakotvení religiozity a spirituality v sociální práci se začíná formovat od 80. let 20. stol., kdy vznikají empirické studie, které přináší výsledky výzkumů prokazující pozitivní vliv spirituality a religiozity na život člověka. Například se projevují vyšší odolností, lepším zvládnutím životních situací, snížením různých sociálně-patologických jevů, snížením nemocnosti aj. (Doležel, 2017, s. 36-37).

3.2 Začlenění spirituality v současné sociální práci

Kaňák ve svém článku „Postavení diskursu spirituality v sociální práci“, provedl konceptuální studii, která umožnila nahlížet na vztah profesionality a spirituality v sociální práci v pěti modelech a doporučuje, aby se rozlišovalo mezi tím, jaký model bude rozvíjen. Jedná se o model a) spirituálně senzitivní sociální pracovník, b) duchovní pracovník inspirovaný sociální prací, c) model spirituálně senzitivní sociální práce, d) spirituálně orientovaná sociální práce a e) teologie senzitivní k sociální práci. (Kaňák, 2016, s. 78,79)

Model spirituálně senzitivní sociální práce považují za klíčový pro práci se spiritualitou v sociální práci. Nabízí postupy, které se zaměřují na spirituální rozměr klientů a uschopňují ho v jeho sociálním fungování v nepříznivých životních situacích. Hlavní hodnotou spirituálně senzitivní sociální práce se stává orientace na klientův pohled na svět, co považuje za významné pro své fungování a životní zvládnání, nikoliv co preferuje pracovník či organizace a toto poznání následně vnáší do intervence (Kaňák, 2016, s. 78,79, Doležel, 2015, s. 34). Také ve spirituálně senzitivní sociální práci je podstatná spiritualita klientů, která je vnímána jako další rovina jejich života (Kaňák, 2016, 82-84).

V holistickém pojetí sociální práce se na spiritualitu pohlíží jako na oblast, která má vliv na sociální fungování klientů, sociálních pracovníků a dalších. Kvalita poskytování služeb a života lidí se pojí se spiritualitou, proto by měl být pracovník spirituálně senzitivní a rovněž i sociální práce by měla být spirituálně senzitivní, protože je považována za rozvíjející součást praxe s klientem (Cimrmanová, 2017, s. 13-21).

Štěpánka Hrdinová, ve své diplomové práci *Spirituální hodnoty v sociální práci* cituje myšlenky Edwarda Candy: Ve spirituálně senzitivní sociální práci jsou důležité hodnoty respektu a soucitu. Jedná se o empatické cítění s druhými a o sdílení utrpení. Směřují k celkové životní pohodě člověka.

Spirituálně-senzitivní sociální práce ve své praxi odráží etické zásady přijaté americkou Národní asociací sociálních pracovníků, Radou pro vzdělávání v sociální práci, Mezinárodní asociací škol sociální práce a Mezinárodní federací sociálních pracovníků. Národní kodexy zemí mají být v souladu s mezinárodními zásadami a podporovat holistické přístupy, jež reagují na případnou roli spirituality v problémech a cílech, které klienti mají. Spirituálně

senzitivní sociální práce klade důraz na zásady služby, sociální spravedlnosti, význam lidských vztahů, důstojnosti, integrity a kompetencí.

Když sociální pracovník zvažuje začlenění spirituality do praxe s klientem, měl by zohledňovat předchozí zásady. Prioritou je to, co je v souladu s přesvědčením, zájmy a celkovou úrovní pohodlí klienta, dle jeho situace. Pokud je spiritualita kongruentní, pak může být nástrojem pomoci, pokud spiritualita neodpovídá zájmům klienta, neměli bychom se jí zabývat. Její vhodnost je možné zajistit holistickým posouzením. Také je nutné, aby pracovník eliminoval náboženské a nenáboženské předsudky, jež nemají být součástí praxe. Sociální práce by měla být vždy prováděna kulturně, citlivě a pokorně. (Hrdinová, 2018, s. 32-34)

Proto se také u spirituálně senzitivního sociálního pracovníka předpokládá jeho profesionální připravenost v oblasti sociální práce a oblasti duchovna, aby mohl poskytovat kvalitní pomoc a podporu v sociálním fungování. (Kaňák, 2016, s. 87)

Spirituálně senzitivní sociální pracovníci pomáhají klientům využívat osobní zdroje, dosahovat svých cílů s ohledem na jejich priority, přání a světonázor. Důležité také je, aby získávali potřebné odborné znalosti a dovednosti náboženské a kulturní rozmanitosti. (Hrdinová, 2018, s. 32-34)

Pro rozvoj spirituálně senzitivní sociální práce na území České republiky se považuje za vhodné podpořit seberozvoj studentů sociálních oborů v průběhu terciárního vzdělávání tzn. při studiu na vysoké či vyšší odborné škole. (Cimrmanová, 2017, 22-31)

Do komplexní a kvalitní péče patří posouzení jednotlivých potřeb klienta včetně těch spirituálních, jelikož spiritualita může být zdrojem smyslu a účelu života. Proto je potřeba věnovat pozornost spirituálním potřebám v holisticky pojaté praxi, která napomáhá ke kulturně citlivé péči. (Hodge, 2005, s. 314)

3.3 Spirituální posouzení

To nás přivádí ke spirituálnímu posouzení. Jedná se o součást holistického pojetí sociální práce. Spirituální posouzení znamená, že sociální pracovník posuzuje životní situaci klienta a hodnotí jeho bio-psycho-socio-spirituální dimenzi. Spirituální dimenze zahrnuje duchovní potřeby člověka a sociální pracovník musí k těmto potřebám být citlivý. Toto posouzení může případně provádět kaplan či pastorační asistent. (Hodge, 2015, s. 314)

Pracovníci v ošetrovatelství doporučují, aby pracovník, než začne reagovat na spirituální potřeby klienta, byl schopen rozeznat vlastní spirituální potřeby a hodnotový systém a konfrontovat jej s hodnotovým systémem zakotveným v Ústavě a Listině základních práv a svobod, vycházející z křesťansko-židovské tradice (desatera přikázání). Na základě této vlastní spirituální sebereflexe – posouzení – je pak schopen rozumět a přijímat spirituální potřeby ostatních. Duchovní hodnocení potřeb probíhá většinou na začátku práce s klientem, avšak je nutné toto posouzení obnovovat, protože duchovní potřeby člověka se můžou časem měnit. (Doležel, 2017, s. 47, Hodge 2013, s. 225)

Pro spirituální posouzení je nutné mít určité **kompetence**. Spiritualita je jedním z nástrojů pro realizaci integrace osob se zdravotním postižením. Pomáhá při osvojování kulturních norem a hodnot. V procesu začleňování jsou nezbytné kompetence bazální důvěry, schopnosti komunikace a vnímání a dodržování mravních norem. Aby k procesu integrace docházelo, je třeba aby došlo k akceptaci postižení ze strany klienta. Za další kompetence se považují: komunikace, porozumění řečeného, pozorovací schopnosti, umět vést rozhovor a rozpoznat klientovy potřeby, zdroje a silné stránky. (Martínek a kol., 2010, s. 102-104, Novotná, Kala, 2015, s. 24, Doležel, 2017, s. 47)

Také by si měl pracovník vytvořit dostatečné kompetence spirituality odpovídající zájmům a potřebám klienta, to zahrnuje také schopnost spolupracovat s duchovními, organizacemi, členy společenství či šamany aj., které jsou pro klienta důležité a respektované. (Canda, 2022, s. 9)

Proces spirituálního posouzení identifikuje duchovní potřeby klienta a během hodnocení by mělo být zjištěno, zda má spiritualita pro člověka význam a zda je pro něj posilou nebo zdrojem obtíží v řešení nepříznivé situace. (Anandarajah, Hight, 2001, s.81)

Spirituální posouzení lze zahrnout do metody práce s jednotlivcem. Také ho lze považovat za klíčové ve zjišťování duchovních potřeb. Je rovněž součástí spirituálně senzitivní sociální práce. Je nutné, aby sociální pracovníci byli citliví k duchovním potřebám klientů a ve **spirituálním posouzení identifikovali silné stránky klienta**, které mohou být zdrojem k vyrovnávání se s potížemi a způsobem zvládnání života. Proces posouzení životní situace je úzce spojen s plánováním, intervencí i hodnocením. (Hodge, 2013, s. 223, Navrátil, Janebová, 2010, s. 10)

Opatrný ve svém článku **Spirituální posouzení v sociální práci** cituje spirituální posouzení dle E. Candy:

V evropských zemích se podle Candy a Furmanové vychází z posloupnosti či fází spirituálního posouzení. Jak dále píše, holistické posouzení v evropském sekulárním prostředí zahrnuje stručné posouzení, jeho alternativou je implicitní posouzení a následné komplexní posouzení.

Stručné posouzení se zaměřuje na oblast zjišťování, zda je spiritualita pro klienta důležitá. Ke zjištění mohou být využity různé dotazníky např. FICA, který je možno aplikovat také formou rozhovoru.

Implicitní posouzení je alternativou pro stručné posouzení a provádí se, jestliže je pro klienta spiritualita důležitá, ale i v případě, že někteří klienti nejsou schopni nalézt a pojmenovat své duchovní potřeby a nejsou připraveni o nich mluvit. V implicitním spirituálním posouzení se zohledňují různé spirituální aspekty klienta, lze je vnímat také jako Boha či posvátno (například příroda, sport, zahradničení aj.). Sociální pracovník používá více existenciální nebo psycho-spirituální jazyk. Pracovník pohlíží na svět klienta jeho pohledem a hledá společná klíčová slova k pojmenování jeho aspektů spirituality. Implicitní posouzení se pojí se stručným posouzením. Pracovník se zaměřuje na témata radosti, míru, smyslu, touhy, cíle a odpuštění.

Implicitní duchovní hodnocení zahrnuje kladení otevřených otázek, je uplatňován princip participace a nedirektivní způsob vedení rozhovoru. V průběhu posouzení se nepředpokládá náboženské přesvědčení a specifická terminologie u klientů, ani zúčastněných sociálních pracovníků. **Odpovědi klientů určí, zda a jak se bude pracovník spiritualitou dále zabývat.** Používané otázky: Canda (2022) *Co Vám teď dává smysl? Co Vám přináší posilu? Z čeho čerpáte sílu v obtížích? Za co jste vděčný? Kde hledáte radu a proč?* Otázky by měly být formulovány tak, aby odpovídaly na

situaci a pohled klienta. Podporují pozitivní růst a silné stránky k překonání negativních zkušeností.

Prakticky lze spirituální posouzení použít u každého klienta. Canda také uvádí, že pro profesionálního sociálního pracovníka není přijatelný náboženský proselytismus, protože porušuje právo na sebeurčení klienta. To je obzvláště závažné, pokud se klienti nachází ve zvlášť zranitelném fyzickém nebo psychickém stavu.

Komplexní posouzení se zaměřuje na otevřený rozhovor o klientově spiritualitě a náboženství v kontextu jeho životní situace. Hlavními otázkami jsou např. *Jaký smysl Vám dává vaše přesvědčení v situaci, ve které se nacházíte?*

(podle Opatrný a kol., 2021, s. 135-137, [online]).

Mezi hlavní **projevy problému** ve spirituální oblasti patří pocity strachu, mrzutosti, hněvu, beznaděje, vnitřního neklidu, pocity křivdy, nedostatek lásky a odpuštění, hledání smyslu nepříznivé situace či nemoci a neochota spolupracovat. Vnímání těchto spirituálních obtíží a jejich identifikace, zůstává v praxi v pozadí, protože se mnoho pracovníků domnívá, že jsou osobní záležitost, která se týká věřících lidí. (Novotná, Kala, 2015, s. 24)

Přesto by měla být sociální práce prostorem, ve kterém bude docházet k reflexi těchto morálních a existenciálních témat, pokud se tyto potřeby projeví. Jejich reflexe má vliv na utváření postojů k životu a smrti a s nimi spojené nové životní cíle a plány. (Navrátil, 2014, s. 43)

3.4 Nástroje pro získání informací o spiritualitě klienta

Do metod sociální práce řadíme různé techniky a nástroje. Ve spirituálně senzitivní sociální práci můžeme uplatnit různé nástroje k posouzení duchovních potřeb. V zahraniční literatuře existuje mnoho informací o postupech i intervencích v oblasti spirituality a náboženství v oboru sociální práce, je však nutné zohlednit profesní postavení konkrétního pracovníka (Doležel, 2017, s. 41, 47).

Užití technik ke zjišťování duchovních potřeb lze rozdělit do metod kvantitativních (dotazníky) a kvalitativních (rozhovory). Dotazníky jsou univerzálním nástrojem pro všechny, avšak nemusí zachytit všechny prvky spirituality. Přesto musí sociální pracovník identifikovat konkrétní otázky klienta. Tyto nedostatky nevylučují jejich užití. Nástroje k hodnocení spirituálních potřeb, vznikaly také ve zdravotnictví a ošetrovatelství a lze je použít v sociální práci (Opatrný a kol., 2021, s. 129-130, Novotná, Kala, 2015, s. 24-25, [online]).

Za preferovanou techniku duchovního hodnocení je považován dotazník FICA díky svému univerzálnímu využití (Rybová, 2010). Vychází z obecných principů hodnocení a dotazovaný se nemusí příliš držet přesného znění otázek. Dotazník může být využit i při rozhovoru, je považován za jednoduchý a časově nenáročný. Orientuje se na zjišťování spirituality, přesto je zaměřen na další souvislosti. (Opatrný a kol., 2021, s. 129-130, Novotná, Kala, 2015, s. 24-25, [online])

Dotazník FICA obsahuje čtyři části, zaměřují se na oblast víry a přesvědčení, zjišťují důležitost víry pro člověka v jeho životě, oblast přátelství a účast ve společenství a zohledňuje také vnášení spirituality do péče. Obsahuje otázky typu: *Máte spirituální či náboženské vyznání? Ovlivňuje vás vaše víra či spiritualita ve vašem životě? Jste členem duchovního společenství? Zamýšlet se nad skupinou stejně smýšlejících přátel může posloužit jako silná podpora, případně je vhodné doporučit kaplana, kněze nebo jiné alternativy jako muzikoterapii, arteterapii a další aktivity. Oblast zahrnutí spirituality do péče představuje otázky typu, *Jak byste chtěl, aby bylo využito těchto informací ke zlepšení poskytovaných služeb?* Někdy ale stačí jako plán pouze naslouchat a podporovat klienta. (Opatrný a kol., 2021, s. 129-130, Novotná, Kala, 2015, s. 24, [online])*

Za další techniky pro hodnocení duchovních potřeb spadající do kvantitativních metod můžeme považovat: **Pražský dotazník spirituality**, který obsahuje otázky zaměřené na

zkušenosti a přesvědčení, není nábožensky orientovaný a lze ho použít i u nenáboženských pacientů. Zahrnuje pět oblastí. Dotazníky **Škála životní smysluplnosti** nebo **Škála spirituální pohody**, se soustředí na posouzení spirituální pohody zaměřené na náboženskou dimenzi a vnímání spokojenosti se svým spirituálním životem, sleduje existenciální pohodu, účel a smysl života. **Dotazník spirituální pohody** se orientuje např. na křesťanskou víru, sebeuspokojení, subjektivní spirituální pohodu. Měřicí škála je zaměřena na spirituální růst a zralost. Mezi další zahraniční dotazníky spirituality patří např. **Index spirituální zkušenosti** a zaměřuje se na subškály spirituální podpory a spirituální otevřenosti. Dotazník je vhodný pro osoby s různou spirituální orientací. **Škály spirituální transcendence**, které zahrnují tři dimenze: člověk jako součást lidské společnosti; přesvědčení o podstatě života; naplnění modlitbou, city a radostí. Uvedené dotazníky bývají časově náročné a nemusí poskytovat dostatečný prostor pro praktické užití otázek (Novotná a Kala, 2015, s. 23, Hajnová-Fukasová a kol. 2015, s. 15-16).

Další technikou patřící do kvalitativních metod pro hodnocení duchovních potřeb můžeme zahrnout **duchovní hodnocení HOPE**, přechází z explicitního hodnocení k implicitnějšímu a uplatňuje se ve chvíli, kdy sociální pracovník má informace o tom, že klient má vztah k náboženství nebo je tu předpoklad jeho náboženské orientace. Jsou zde kladené otázky typu: *Co vám dává naději či sílu? Jste součástí náboženské komunity? Věříte v Boha? Máte vztah s Bohem?* Také sem můžeme zahrnout nástroj **Duchovní péče**, který zahrnuje konkrétní teologickou pomoc. Kaplan je považován za odborníka, ale obecně může duchovní péči poskytovat kdokoliv, nemusí být zaměřena pouze na rozhovor o náboženství či Bohu, ale může jít o toleranci k projevům duchovnosti, o aktivity jako povzbuzení, naslouchání, soucit a může se jednat také o duchovní četbu, ale taky supervizi či poradu aj. (Novotná a Kala, 2015, s. 23).

Další technikou pro hodnocení duchovních potřeb jsou nástroje od Davida Hodge. **Duchovní ekomapa** se zaměřuje na současné vztahy klientů; **Duchovní historie** umožňuje vyprávět příběhy např. o minulosti, o dětství a nabízí také obrazové přístupy; **Duchovní genogramy** jsou graficky sestavené rodokmeny, které zaznamenávají duchovní spřízněnost mezi členy rodiny; **Duchovní ekogramy** objasňují současné i historické zdroje, jako ekomapy a genogramy; **Duchovní mapa života** je schéma k mluvené duchovní historii. Při duchovním hodnocení je potřeba se zaměřovat, nejen na verbální projevy, ale také na neverbální odpovědi, jako jsou změny emocí (radost, nadšení aj.) během rozhovoru (Hodge, 2005, 314-323).

3.5 Spirituální intervence a jejich zásady

Sociální pracovník může v průběhu posouzení situace klienta využít **spirituální intervence**. Může také usoudit, že budou vhodné pro klienta náboženské intervence, protože by se klient mohl díky nim snáze vyrovnat se svou situací. Do spirituální intervence patří zájem o klientovu spiritualitu, modlitba a taky návštěva svatých míst. Intervence závisí na spirituálním posouzení, avšak nemusí být součástí řešení situace, vždy však musí respektovat spiritualitu klienta. (Opatrný a kol., 2021, s. 134 [online])

Mezi spirituálně senzitivní intervence můžeme dále řadit vyhrazení prostoru, ve kterém budou klienti zakoušet přijetí své spirituality; průběžné zjišťování, na kolik je spiritualita důležitá pro klienta a pro řešenou situaci; domlouvání se s klientem, nakolik zapojovat spiritualitu do procesu poskytování služby; zvažování, zda je spiritualita zdrojem sociálního fungování; případně doporučování četby duchovní literatury; dále vyhledávání či podpora v kontaktu s duchovními, pokud se situace klienta orientuje na spirituální růst. (Kaňák, 2019, s.8)

Ve spirituálně senzitivní intervenci se především pracovník zaměřuje na sociální fungování klienta a výsledkem intervence má být zvládnutí obtížné situace, ve které se klient nachází. (Kaňák, 2019, s. 58-70)

Sociální pracovníci musí **eticky správně** posuzovat a rozhodovat o životní situaci klientů, proto musí vědět, co je pro klienty dobré a žádoucí. Součástí hodnocení a rozhodování jsou i témata spirituality. (Opatrný a kol., 2021, s. 79)

Výše zmíněné nároky na to, co je žádoucí jsou zakotvené v prohlášení o etických principech sociální práce v roce 2018 Mezinárodní federací sociálních pracovníků (IFSW). Princip 7 určuje holistický přístup k člověku: „*Sociální pracovníci uznávají biologické, psychické, sociální, kulturní a duchovní rozměry života lidí a chápou každého jako celek. Toto uznání slouží k formulaci holistického posouzení a intervenci, za plné účasti lidí, organizací a komunit, jimiž se sociální pracovníci zabývají.*“ (IFWS, 2018)

Dále zásada 3.1. *Mezinárodního kodexu* stanovuje sociálním pracovníkům etický závazek, čelit diskriminaci a útlaku, související s rozmanitostí, vírou a duchovním přesvědčením (IFWS, 2018). *Etický kodex sociálních pracovníků ČR* (2006) určuje spiritualitu nepřímou, a to v principu 1.2.3. který zmiňuje ve svých zásadách také to, že pracovník musí zohledňovat všechny aspekty života člověka, pohlíží na životní situaci

člověka komplexně a zachází se všemi bez diskriminace. Je v souladu s mezinárodním etickým kodexem vydaným mezinárodní federací sociálních pracovníků, který rovněž pojednává o celistvém zacházení s lidmi. (Asociace sociálních pracovníků, 2023, [online])

Canda ve své monografii *Addressing Spiritual Diversity in Professional Social Work Practice: Principles and Ethical Guidelines with Examples* zdůrazňuje etickou zásadu nenutit klienta k rozhovoru o spiritualitě a zásadu informovaného souhlasu. Doporučuje otevřené hodnocení s klientovým zájmem a připraveností. (podle Stehlíková, 2023, s. 31)

Je zřejmé, že sociální práce zahrnuje práci se spiritualitou do své praxe a tam, kde není spiritualita zahrnuta se může jednat o méně etickou praxi.

Kapitola pojednává o vývoji teoretických přístupů a metod v sociální práci a o ukotvení spirituální dimenze v sociální práci a utváření vztahu sociální práce a spirituality profesionálním způsobem. Proto dále pojednává o diskurzivních modelech profesionality a spirituality od Kaňáka (2016). Následně se zabývá konceptem spirituálně senzitivní sociální práce, jsou uvedeny problémy ve spirituální oblasti a jednotlivé typy spirituálního posouzení. V posledním teoretickém bloku se zabývá metodami v sociální práci a popisuje jednotlivé techniky pro duchovní hodnocení a příklady spirituálních intervencí a je uvedeno etické hledisko s ohledem na spirituální doménu klientů.

4 Propojení tématu spirituality se sociální politikou

Tato kapitola se bude zabývat propojením tématu spirituality v sociální práci se sociální politikou, v kapitole představím výzkumné projekty realizované různými subjekty, formující veřejnou politiku (např. Technologická agentura ČR a její program ÉTA, Grantová agentura ČR, Akademie věd ČR) současným trendům v ČR, veřejnému sektoru zabývajícím se poskytováním duchovních služeb a rovněž asociacím spolupracujícím a vyznávajícím společné zásady v sociální práci.

Sociální politika je součástí tvorby veřejných politik a k nim patří také politiky podpory výzkumných projektů z veřejných prostředků (rozpočtu ČR). V rámci **programu ÉTA** na podporu aplikovaného společenskovedního a humanitního výzkumu, experimentálního vývoje a inovací jsou podpořené projekty, které se zaměřují na různé oblasti včetně zdraví, psychosociálního rozvoje a spirituality. ÉTA je program Ministerstva průmyslu a obchodu a spravuje jej technologická agentura České republiky (dále jen TAČR). Byl vyhlášen v roce 2017 a předpokládaná délka programu je do roku 2025. Realizace programu vychází ze **zákona č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu, experimentálního vývoje a inovací z veřejných prostředků** dále ze **smlouvy o fungování Evropské unie a nařízení Komise Evropské unie**. Program je také realizovaný v souladu se **strategickými dokumenty** jako je například **Inovační strategie České republiky**. Strategické dokumenty udávají rámec pro plánování vládní politiky v oblasti výzkumu, vývoje a inovace, jejímž cílem je posunout Českou republiku mezi nejinnovativnější země Evropy. Technologická agentura České republiky zajišťuje a poskytuje finanční podporu (TAČR, 2021, s. 1-4 [online]).

V současnosti vzniká nový **návazný program Technologické agentury České republiky: program SIGMA**. Do projektu musí být zapojeny minimálně dva subjekty např. jeden podnik a jedna výzkumná organizace, protože se podporuje pouze spolupráce. Zapojení do programu je plánováno na rok 2023. Podpora je ve výši až 85 % nákladů. Cílem je také zvýšit zapojení výzkumníků a vyrovnávat příležitosti pro ženy a muže v oblasti aplikovaného výzkumu v sociální práci (TAČR, [online]).

Mezi projekty podpořené TAČR můžeme zahrnout kupříkladu:

- Projekt *Postgraduální vzdělávání sociálních pracovníků pro oblast spirituality v sociální práci ve službách pro seniory*, jehož realizátorem je Jihočeská Univerzita

v Českých Budějovicích. Projekt byl realizován mezi lety 2020 a 2023. (Starfos, <https://starfos.tacr.cz/>, 30. března 2024 [online])

- Projekt *Spirituální rozměr člověka v kontextu pomáhajících profesí*, realizovaný Jihočeskou Univerzitou v Českých Budějovicích mezi lety 2019 a 2022. (Starfos, <https://starfos.tacr.cz/>, 30. března 2024 [online])

Další projekty podporuje též Akademie věd České republiky. Jedná se například o projekt *Spirituální a náboženská zkušenost v psychiatrii: konstrukce duševní patologie*. Projekt, realizovaný mezi lety 2006-2007 si kladl za cíl přispět ke kultivaci současných i budoucích reforem psychiatrie. (Starfos, <https://starfos.tacr.cz/>, 30. března 2024 [online])

Nadále je v této oblasti činná Grantová agentura ČR, která kupříkladu mezi lety 2019 a 2021 podpořila projekt *Biologické a psychologické aspekty spirituálního prožívání a jejich souvislost se zdravím*. (Starfos <https://starfos.tacr.cz/>, 30. března 2024 [online])

Sociální politika v České republice je založena na celé řadě dokumentů. Za důležité dokumenty, které udávají politický rámec spiritualitě považují **Všeobecnou deklaraci lidských práv** podepsanou a schválenou shromážděním OSN v roce 1948, která je mezinárodní listinou uznávající práva a svobody vyznání každého člověka bez rozdílu, konkrétně v článku 18.:

„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo v soukromí, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováním obřadů.“ (OSN, 1948)

Je potřeba rovněž zmínit **Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv**, vydanou roku 1950 Radou Evropy, kterou Česká a Slovenská Federativní Republika ratifikovala v roce 1992 a je platným právním dokumentem v rámci ČR. Základní rámec sociální politiky v ČR tvoří **Ústava České republiky** a **Listiny základních práv a svobod**, které v zásadě vyjadřují vztah mezi občanem a státem a zohledňují veškeré mezinárodní dokumenty. Tyto práva zajišťují určité zásady jako důstojnost, spravedlnost, respekt a rovnost. Součástí právního řádu je také **Úmluva o právech lidí se zdravotním postižením**, která rovněž neuznává diskriminaci lidí s postižením a chrání a uznává jejich přirozenou lidskou důstojnost, předkládá zásady rovnosti, autonomie, participace a inkluze, které jsou součástí právního řádu. (MPSV, Úmluva o právech lidí s postižením [online])

Další rámec sociální politiky, který může mít vliv na formování spirituality spatřuji ve **Společnosti sociálních pracovníků** (zal. r. 1919). Je akreditovanou vzdělávací institucí MPSV a členem Mezinárodní federace sociálních pracovníků IFSW. Aktivně podporuje vzdělávání v sociální práci a spolupracuje s dalšími profesními asociacemi např. **Asociací poskytovatelů sociálních služeb a asociací vzdělavatelů v sociální práci sdružující sociální pracovníky**. Všichni jsou vázáni **Etickým kodexem sociálních pracovníků ČR**. (Asociace sociálních pracovníků, 2023, [online])

Je vhodné zmínit, že pokud by služba klientům nebyla zajišťována komplexně, se zohledněním znevýhodněné situace klienta, včetně spirituálních potřeb, mohla by být naplněna podstata diskriminace a nerespektování lidské důstojnosti. Proto by měla být péče poskytována v plném rozsahu.

Tato kapitola popisuje provázanost tématu spirituality v sociální práci se sociální politikou státu. Proto pojednává o Technologické agentuře ČR a jejím programu a dalších subjektech podporující veřejnou politiku. Dále popisuje další významné dokumenty udávající politický rámec v sociální práci a asociace spolupracující a vyznávající společné zásady v sociální práci.

5 Legislativní ukotvení spirituální dimenze sociální práce

Tato kapitola se věnuje principům sociální politiky, integraci spirituálně citlivé sociální práce v legislativě ČR, významným dokumentům a úmluvám, které zajišťují práva všem lidem bez diskriminace. Také bude věnována pozornost vyjádření světové zdravotnické organizace, závazným stanoviskám zákona o sociálních službách a prováděcím vyhláškám a popisu systému sociální ochrany a současnému trendu v ČR v problematice spirituality.

Principy sociální politiky, jak Nenička a Buryová píší ve své práci: *Teorie sociální politiky*, vyplývají z typu sociálního státu a jeho sociálního systému. ČR řadí do institucionálního pojetí státu. Zejména sociálně-politické doktríny státu vycházejí z filozofického učení jako liberalismus, z křesťanského sociálního učení a demokratického socialismu. Tato filozofie státu má vliv na podobu sociální politiky a volené principy. Základní principy jsou především sociální spravedlnost, sociální solidarita, subsidiarita a participace.

Sociální spravedlnost vnímá jedince jako osobu, které je umožňováno využívat vlastních sil k uskutečnění vlastních zájmů. A současně je vnímána jako celospolečenská solidarita založená na pomoci zranitelným občanům. Princip solidarity je realizován redistribuční politikou státu a rovněž utváří životní podmínky ve státě. Významná je i solidarita jedinců, spolků, sdružení apod. Princip participace umožňuje všem občanům podílet se na utváření životních podmínek a na realizaci sociální politiky ve státě a tyto principy jsou znakem demokratického státu.

Funkce sociální politiky určují její cíle. Funkce se utvářely postupně a odvíjí se od historického a postmoderního vývoje společnosti a od sociálně-ekonomické situace státu. Ochranná funkce řeší a zmírňuje nepříznivou situaci jedince či skupin, když tito jedinci jsou znevýhodněni v ekonomickém nebo sociálním smyslu oproti ostatním lidem.

Stimulační funkce podporuje a stimuluje jedince k žádoucímu sociálnímu chování. Úlohou funkce je podpořit občana v řešení nepříznivé životní situace. Subjekty státu jsou založeny z politiky státu a jejich činnosti se rovněž odvíjí z politiky státu. Jde o politiku vzdělávací, politiku zaměstnanosti atd.

Preventivní funkce předpokládá přijetí opatření, které se snaží odstranit příčiny nepříznivých sociálních událostí a, které brání člověku v integraci do společnosti.

Sociální politika je realizována za pomoci nástrojů různého řádu. Je důležité, aby nástroje respektovaly základní principy státu a vedly k naplňování cílů sociální politiky. Základními nástroji jsou právní řád naší země a především sociálně právní legislativa, také se může jednat o instituce poskytující sociální služby, věcné a peněžité dávky, ale také nadační, charitativní, církevní a dobročinné aktivity (Nenička, Buryová, 2019, [online]).

V současné situaci v České republice není spiritualita v sociální práci výslovně uzákoněná. Avšak český stát inkluzi spirituality v sociální práci podporuje. Přispívá skrze národní či mezinárodní aktivity k zapojení klienta do těchto aktivit, které jej také více motivují k vlastní změně.

Sociální práce je založena na demokratických hodnotách, ochraně lidských práv a sociální spravedlnosti, a proto by sociální pracovníci měli dbát na jejich dodržování.

Za strategické dokumenty lze považovat dokumenty s „duchovními právy“ (zahrnují svobodu vyznání a právo dítěte na duchovní rozvoj), avšak tento pojem se v mezinárodním ani českém právu nepoužívá. Současně jsou tato práva považována za práva na náboženskou i nenáboženskou spiritualitu a za důležité v osobní i společenské oblasti, jak uvádějí Whiting a Gurbai. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením pojem *duchovní práva* nezahrnuje. Jediné místo, kde se objevuje je v Preambuli Valného shromáždění OSN v roce 2006.

Koncept svobody vyznání je vnímán, jako spirituální právo, proto budou následující pojmy, které se vztahují ke svobodě vyznání v dalších listinách a dokumentech, uváděny a považovány za duchovní práva. Také lze spiritualitu a náboženství chápat, jako dynamický proces spojený se sociálními a osobními zkušenostmi. Za hlavní znaky spirituálních práv jsou považovány:

- a) Právo na svobodu přijmout, změnit nebo se vzdát víry či náboženství
- b) Právo na svobodu od nátlaku v oblasti víry a náboženství
- c) Právo projevat své náboženství nebo víru.

(Whiting, Gurbai 2015, s. 103-106)

Jedním z významných dokumentů je **Všeobecná deklarace lidských práv** vydaná Valným shromážděním OSN v roce 1948. Právo na svobodu vyznání je zde stanoveno v článku 18. „*Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo v soukromí, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováním obřadů*“ (OSN, 1948).

Další významné dokumenty zajišťující svobodu vyznání jsou **Mezinárodní charta lidských práv**, další Úmluvy a **Deklarace o odstranění všech forem nesnášenlivosti a diskriminace na základě náboženství nebo víry** vydaná OSN v roce 1981. Tato deklarace je výsledkem *Všeobecné deklarace lidských práv* a *Mezinárodního Paktu o občanských a politických právech* z roku 1966. Konkrétně článek 6 stanovuje svobodu vyznání v těchto projevech- provádět rituály, sdružovat a spojovat s ostatními věřícími a praktikovat společné náboženské rituály, využívat náboženské předměty a materiály, držet svátky a dny klidu (Whiting, Gurbai, 2015, s. 103-127).

Ochrana práva na svobodu vyznání je rovněž zajištěna Zákonem č. 198/2009 Sb., *o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací* (antidiskriminační zákon 2009, online) a trestním zákoníkem.

Další relevantní dokumenty pro sociální práci , které zahrnují náboženskou svobodu jsou **Všeobecná deklarace lidských práv** a **Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením ČR**, jehož jednotlivé části navazují na články **Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením**, která přispívá k odstraňování všech forem diskriminace a podporuje důstojnost lidí. Úroveň kvality života ve společnosti se odvíjí rovněž od možností zajišťování a naplnění potřeb jedince, včetně těch spirituálních (MPSV, Úmluva o právech lidí s postižením [online]).

Světová zdravotnická organizace (dále WHO), je organizací OSN, zahrnuje do kvality života člověka duchovní dimenzi a definuje čtyři oblasti kvality života. Jedná se o fyzické zdraví, sociální vztahy a prostředí, psychické zdraví a rovněž zahrnuje duchovní stránku: víru, spiritualitu, náboženské vyznání. Stala se součástí mnoha vědních oborů, jako je lékařství, ošetrovatelství, pedagogika, ale i sociální práce. WHO vnesla spiritualitu do procesu posuzování kvality života jedince. V roce 1961 OSN upřesnila faktory, které mají vliv na kvalitu života, mezi něž patří uspokojování potřeb (Vaďurová, Mühlpachr, 2005, s. 8,11,18, Doležel 2017, s. 35).

Dále stát **Listinou základních práv a svobod** garantuje stát právo na svobodnou volbu náboženského vyznání, která je součástí ústavního pořádku ČR a je považována za pramen spirituálních práv. Zejména se jedná o články:

„*Článek 15 Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání*“.

„Článek 16 Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.“ (Ústavní zákon č. 2/1993)

Ústava ČR zajišťuje také práva osob se zdravotním postižením, rovněž ukotvena v Listině základních práv a svobod „článek 29 garantuje osobám se zdravotním postižením právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci, na zvláštní pracovní podmínky, na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a na pomoc při přípravě k povolání (Ústavní zákon č. 2/1993). Je zásadní, aby tato výše zmíněná práva byla doprovázena příležitostmi k jejich naplňování.

V **zákoně o sociálních službách 108/2006 Sb.** není pojem spirituality zmiňován. To ovšem neznamená, že by se poskytovatel sociálních služeb nemohl zabývat individuálními potřebami svých klientů, kterým je poskytována sociální služba. Zákon však nařizuje akreditované vzdělávání sociálních pracovníků 150h za rok a alespoň 8h akreditovaného kurzu. (zák. č. 108/2006 Sb., zákony pro lidi [online]). Podporováním a absolvováním kurzů na duchovní potřeby by pracovník získal potřebné znalosti v této oblasti.

Také **vyhláška 505/2006 Sb.**, vydaná k **Zákonu o sociálních službách** nás v **příloze 2, standard č. 3 Jednání se zájemcem o službu** zavazuje, aby pracovník nejen projednával s klientem osobní cíle, ale uměl také posoudit jaké to jsou a, jak je možné je realizovat prostřednictvím služby. Služba musí být schopna naplnit potřeby a požadavky klienta i v oblasti spirituální.

Standard č. 5 individuální plánování o průběhu služby zase zavazuje organizaci, aby pracovník společně plánoval a průběžně vyhodnocoval osobní cíle klienta a zahrnoval je do individuálního plánování. Individuální plán je sestaven na základě komplexního posouzení jeho životní situace, která musí zahrnovat i spirituální oblast.

Také standard č. 10 o vzdělávání svých pracovníků zavazuje poskytovatele sociální služby, aby zajišťoval kvalifikované odborníky (např. i duchovní) pro své zaměstnance, kterým bude poskytnuta duchovní podpora či duchovní rada při zohledňování spirituality klienta do praxe a mohl se tak vyhnout konfliktním situacím (Vyhl. 505/2006 Sb., zákony pro lidi [online]).

Též je vhodné zmínit **system sociální ochrany**. V souvislosti s osobami se zdravotním postižením, se kterými jsou sociální pracovníci v přímém kontaktu a provádí holistické posouzení, budou řazeny tyto osoby do **systemu sociální pomoci**. Sociální pomoc je uplatnitelná ve chvíli, kdy se člověk nachází v ohrožující situaci, ve které už nejsou k

dispozici jiné zdroje pomoci, které by mohly člověku pomoci překonat ohrožující situaci a ani není schopen ji zvládnout vlastními silami. Sociální pomoc je poskytována ve formě peněžních dávek nebo formou služeb. Nárok na dávky je většinou podmíněn zkoumáním potřebnosti. Do této oblasti patří dávky pro osoby se zdravotním postižením (Potůček, 1995, [online]).

Kapitola pojednává o provázanosti spirituality a zákonů v ČR. Popisuje významné dokumenty a úmluvy, které zajišťují práva všem lidem bez diskriminace. Také popisuje vyjádření světové zdravotnické organizace a závazná stanoviska zákona o sociálních službách a prováděcí vyhlášky, podílející se na dané problematice. Dále se věnuje popisu systému sociální ochrany a současnému trendu ČR v problematice spirituality.

6 Analýza potřebnosti projektu

Šestá kapitola popisuje příčiny a důsledky daného problému na cílovou skupinu, následně představuje příklady řešení dané problematiky v ČR. Dále popisuje základní informace o velikosti cílové skupiny a její specifika, metodu získání předložených dat a výsledky analýzy šetření a vyhodnocení výchozího stavu. Dále uvádí další subjekty zapojené do dané problematiky v různých rolích.

6.1 Příčiny problému a jeho dopady na cílovou skupinu a společnost

Příčina problému může spočívat v upozadění spirituality v sociální práci u nás i v ostatních evropských zemích a to, jak ve výzkumech, tak ve vzdělání. Důvodem může být doposud převládající medicínský model v sociální práci (Kolařík, Sociální práce/ Sociálna práca, 2008, s. 75-84). Vzdělání je jedna ze základních podmínek pro kvalitní výkon sociální práce. Z empirických poznatků v ČR je zřejmé, že jsou často zpochybňovány dostatečné kvalifikační požadavky na sociální pracovníky vzhledem k potřebám praxe.

Také oblast dalšího vzdělávání a jeho úprava dle zákona o sociálních službách je vnímána za nedostatečnou. Určuje minimální povinný rozsah dalšího vzdělávání, ale kromě tohoto rámce není nic upřesněno. Sociálním pracovníkům a nadřízeným je umožněno zákonné minimum vzdělání bez nějaké souvislosti s potřebami plynoucími z jejich praxe. Sociálním pracovníkům je umožněno absolvovat základní vzdělávání, ale umožnění dalšího vzdělání nad jeho rámec už není povinností nadřízených. Současně ani management daného pracoviště není zavázán k tomu, aby pracovníci mohli spolurozhodovat o obsahu a možnostech dalšího vzdělávání.

Důležitý je tedy přístup organizace, její priority a pro jaké vzdělávání se pro své pracovníky rozhodne. Nejednoznačná legislativní opora sociální práce pro kvalifikační rozvoj sociálních pracovníků, může být překážkou tomu, aby další vzdělávání vycházelo z potřeb a zájmu ostatních pracovníků a bylo účelné. Je nezbytné, aby vzdělávání navazovalo na identifikované vzdělávací potřeby (např. v oblasti spirituality) na pracovišti a, aby tyto potřeby byly zavedeny do individuálního plánu rozvoje sociálních pracovníků (Hubíková a kol., VÚPSV 2021, s.47 [online]).

Obecnou příčinu lze spatřit ve vývoji spirituality. Významnou roli v oblasti spirituality v sociální práci hrály církevní organizace. Ty zajišťovaly u potřebných lidí péči jak duchovní, tak zdravotní. Později byl vývoj diskurzu spirituality upozaděn z důvodů snah profesionalizovat sociální práci jako akademickou disciplínu. Spiritualita se do sociální práce postupně vrací až během 80. let minulého století a do ČR až po pádu komunismu. Až v roce 2008 vydal časopis Sociální práce článek tematicky se týkající duchovního rozměru v sociální práci a tím se spiritualita pomalu vrací do oblasti sociální práce (Kaňák, Sociální práce 2015, s. 30-46). Také náš **právní řád** a hodnoty z něj plynoucí jsou založeny na židovsko-křesťanských tradicích, které se vážou na Evropský společenský systém. ČR je považována za jednu z nejvíce ateistických zemí v Evropě, přesto je sociální pracovník ze své profese povinen mít základní znalosti o těchto kulturních tradicích, i když výsledky statistik potvrzují, nižší počet lidí věřících v ČR (více než 1 mil. obyvatel) s náboženskou orientací a než lidí bez víry (přes 5 mil. obyvatel). Přesnou interpretaci statistik ovšem znemožňuje vysoký počet dotazovaných, kteří se rozhodli neodpovídat: 3 162 540. (ČSÚ, 2021, [online])

Dle článku „Implicit Spiritual Assessment: „An Alternative Approach for Assessing Client Spirituality““ (D. Hodge 2013), uvádí autoři Canda a Furmanová jako dopady nedostatku vzdělání a formace na cílovou skupinu například, že dvě třetiny pracovníků sdružených v národní asociaci sociálních pracovníků se sídlem v USA, potřebují získat více znalostí o spiritualitě a náboženství. Z odborných studií vyplývá, že většina sociálních pracovníků absolvuje jen minimální školení v oblasti spirituality během svého postgraduálního vzdělávání. (D. Hodge, 2013, s. 314)

Také u nás lze spatřit podobné dopady v již vysvětlených příčinách nejednoznačné opory v zákoně o sociálních službách v oblasti dalšího vzdělávání sociálních pracovníků, což má za následek, že management organizace není nijak zavázán k tomu, aby samotní pracovníci mohli rozhodovat o volbě dalšího vzdělávání, které by vycházelo z aktuálních potřeb zjištěných z praxe daného pracoviště. Což může mít podstatný vliv na volbu dalšího vzdělávání v zařízení (ČSÚ, 2021, [online]).

6.2 Příklady řešení dané problematiky

Stát ve své strategii podpory vědy, výzkumu a vývoje a prostřednictvím Technologické agentury ČR zapojuje různé projekty např. projekt spirituální citlivosti realizovaný **Katedrou Křesťanské sociální práce Univerzity Palackého**. Cílem je zjistit potenciál konceptu spirituální citlivosti v praxi sociálních pracovníků v ČR. Závěry z projektu jsou použitelné v rámci dalších organizací poskytujících sociální práci a služby. (starfos.tacr.cz [online])

Dále stát umožňuje vznik dalších projektů. Kupříkladu je možné uvést projekt Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy na podporu **Kurzu nemocničního kaplanství**, které je považováno také za současný trend v ČR přibližně od roku 2006. (Diakonická akademie, 2023 [online])

Rovněž **zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách**, definuje právo na duchovní péči ve zdravotnictví. Podle něj má pacient právo „přijímat ve zdravotnickém zařízení lůžkové nebo jednodenní péče duchovní podporu a péči církví a náboženských společností registrovaných v České republice nebo od osob pověřených výkonem duchovenské činnosti. (Baštecká a kol., Sociální práce/Sociálna práca, 2020 [online])

Za zmínku stojí uvést duchovní aktivity vězeňského kaplanství po celé ČR. Kaplani vedou bohoslužby a duchovní rozhovory nejen s vězni, ale rovněž se zaměstnanci věznic, pokud mají zájem. Věznice mají vyčleněny prostory (kaple), také ke studiu bible. Duchovní doprovázení také zajišťuje vojenské kaplanství. (VDPCR, [online])

Vojenští kaplani jsou duchovní, do jejich služby je pověřují všechny křesťanské církve sdružené v Ekumenické radě církví a v České biskupské konferenci. Jde o službu naslouchání, spoluprožívání pracovních i osobních radostí a těžkostí každému, kdo se kaplanovi svěří. (Kaplani.army.cz, [online])

Další projekt realizovala Diecézní katolická charita v Hradci Králové v roce 2014. Jedná se o pilotní projekt, který vytvořil školící modul (DekaCert) se zaměřením na zprostředkování křesťanských hodnot všem, kteří se podílejí na aktivitách Charity v jednotlivých charitních zařízeních a další pomáhající organizace poskytující sociální služby a občanskou pomoc.

DekaCert obsahuje program hodnot, který převyšuje hranice náboženství a může sloužit jako vzor příznivých životních hodnot pro lidi bez vyznání. Přináší nejenom ideje desatera,

ale také cit pro hodnoty a vnáší tyto ideje do individuální spirituality každého člověka. Dnešní společnost hodnotám Bible příliš nerozumí, a proto se Dekacert snaží o jejich srozumitelný překlad. Dekacert poskytuje strategický návod, jak prakticky zásady desatera vnášet do sociálních služeb. Je využitelný, jak ve vztahu ke klientům, tak i zaměstnancům. Dle těchto 10 křesťanských zásad desatera, se snaží řídit organizace. Hodnoty odpovídajícím způsobem zavádí do organizací, uvedu zde:

- 1. přikázání: Nebudeš mít jiného Boha mimo mne – pracovníci se učí cítit zásadu identity a získávají schopnost rozhodnout se a nastavit hranici mezi tím, co člověku náleží a co už ne.
- 2. přikázání: Nevezmeš jména Božího nadarmo-organizace se řídí hodnotou integrity, stává se sebeurčením. Osvojení a zavázání se těmto hodnotám předpokládá jejich ochranu, i když se podmínky mění.
- 3. přikázání: Pomni, abys den sváteční světil-jde o hodnotu svatého času. Tato hodnota pojednává o časovém prostoru, který umožňuje všem pracovní klid a formu společenství (společné oslavy).
- 4. přikázání: Cti otce svého i matku svou vyjadřuje hodnotu generační solidarity. Pojednává o generacích, které mají určitá rizika i šance, se kterými je nutné pracovat ve vzájemné solidární pomoci.
- 5. přikázání: Nezapomeneš. Jedná se o hodnotu tělesného a duchovního života. Jde o péči o člověka ve všech aspektech jeho života, tělesné, psychické a duchovní.
- 6. přikázání: Nesesmilníš-Spolehlivé hodnoty. Křesťanská organizace uzavírá dohody a partnerství a zavazují se k respektování a ochraně slabšího partnera.
- 7. přikázání: Nepokradeš je Hodnota Vlastnictví. Spravedlnost ve spojení s majetkem zakládá na spravedlivém rozdělení majetku, také ve smyslu podílu na užitku z majetku a spravedlivé šance všem.
- 8. přikázání: Nevydáš křivé svědectví je Hodnota Komunikace. Rozvíjet účinnou komunikaci na všech úrovních, jak si žádá situace.
- 9. přikázání: Nepožádáš manželky bližního svého vyjadřuje Hodnotu Intimního společenství. Její pracovníci v zařízeních žijí v rodinných a společenských vztazích. To je třeba respektovat, protože patří k člověku, k životu a je dobré poskytnout jim podporu. Primární je vždy rodina.
- 10. přikázání: Aniž požádáš statku jeho vyjadřuje hodnotu Sociálního společenství. Středem zájmu jsou sociální služby. Člověk není prostředkem, je středem, protože je hybatelem, středobodem. Sociální principy jako solidarita, subsidiarita a obecné blaho utváří sociální okolí člověka, aby mu prospívalo a bylo spravedlivé.
(Vzdělávací institut pro charitní praxi, 2023, [online]).

Ze zahraničních aktivit je znám americký Spiritual and Religious Competencies Project (Projekt spirituálních a náboženských kompetencí; SRCP), který je určen pro odborníky na duševní zdraví a klade si za cíl, aby tito odborníci měli dostatečné kompetence věnovat se spiritualitě svých klientů. Projekt se snaží docílit systémové změny v postgraduálním vzdělávání odborníků (SRCP [online]).

Mezi dalšími zahraničními aktivitami nalezneme například Association for Spiritual, Ethical, and Religious Values in Counseling (Asociace pro spirituální, etické a náboženské hodnoty v poradenství; ASERVIC), která existuje od roku 1951. Jejím cílem je integrace duchovních, etických a náboženských hodnot do poradenského procesu. V roce 2009 vydala minimální standard Duchovních a náboženských kompetencí ASERVIC (ASERVIC [online]).

V současné době probíhají také spirituálně citlivé aktivity ve zdravotnictví České republiky konkrétně v paliativní péči. Činnost pastoračního pracovníka – nemocničního kaplana – spočívá v individuální péči, naslouchání, existenciálních a náboženských rozhovorech a bohoslužbách (Martínek a kol., 2008, s. 153).

Nadále se spiritualita zkoumá rovněž v aplikované psychologii, je středem zájmu psychologie náboženství a zdůrazňuje se její potřeba v psychoterapii, ve výchově atd. (Říčan, 2017, s. 42,43).

6.3 Základní informace o velikosti a případných specifikách cílové skupiny

Socio-demografické údaje cílové skupiny:

Ve službě osobní asistence pracují 4 sociální pracovníci a 31 osobních asistentů, kteří zajišťují poskytování osobní asistence a sami zajišťují přímou práci u klientů.

Jedna pracovnice má 15letou praxi v oboru a dosažené doktorské vzdělání v oboru sociální práce, praxi má pouze ve službě osobní asistence.

Další tři pracovnice absolvovaly vyšší odborné vzdělání, přičemž každá má odlišnou délku doby praxe a získané zkušenosti.

Druhá pracovnice má pětileté zkušenosti s dluhovým poradenstvím a v době analýzy šetření byla třetím měsícem ve službě osobní asistence.

Třetí pracovnice získala dva roky praxe v sociální práci na pozici sociální pracovník ve službě osobní asistence.

Čtvrtá pracovnice pracovala několik let jako pečovatelka a po absolvování vyššího odborného vzdělání pracovala půl roku na pozici sociálního pracovníka ve službě osobní asistence.

Dále ve službě pracuje 31 osobních asistentů a jeden psycholog. Součástí organizace je mj. služba sociální rehabilitace, sociální poradenství a půjčovna kompenzačních pomůcek, služby zajišťují další sociální pracovníci, kteří nejsou součástí osobní asistence.

Sekundární skupinou jsou uživatelé sociální služby, se kterými sociální pracovníci realizují holistické posouzení a řeší jejich životní situaci. Služba osobní asistence je poskytována osobám se zdravotním postižením (tělesné a případně kombinované, lehké mentální postižení, chronické a duševní onemocnění) v přirozeném prostředí klienta (doma). Služba poskytuje pomoc ve všech oblastech, které stanovuje zákon 108/2006 Sb. o Sociálních službách o osobní asistenci. Cílem je umožnit klientům soběstačnost, samostatnost, jejich nezávislost na blízkých a udržovat společenský kontakt. V roce 2021 byla poskytnuta služba 48 osobám v Olomouci a okolí. Informace o cílových skupinách jsem čerpala z výroční zprávy organizace uvedené na internetových stránkách (Výroční zpráva 2021, [online]).

6.4 Popis metod získání předložených dat a vyhodnocení výchozího stavu

Hlavní metodou v analýze šetření byl rozhovor se sociálními pracovníky ve službě osobní asistence. Rozhovory byly vytvořené dle stupnice RSIPAS od Holly K. Oxhandler a D. E. Parrish. Stupnice RSIPAS obsahuje 40 otázek a je nástrojem, který se zaměřuje na názory, chování, proveditelnost a vnímanou sebeúčinnost pracovníků s ohledem na spiritualitu a religiozitu klientů v praxi. Slouží pro zjištění vzdělávacích potřeb u sociálních pracovníků (Holly K. Oxhandler a D. E. Parrish, 2014, s. 10-19). Dle RSIPAS jsem následně sestavila a upravila 13 položek, které jsem použila v individuálních rozhovorech se sociálními pracovníci, otázky uvedu v dalším odstavci. Rozhovor byl natáčen na diktafon a výsledky poté přepsány a uvedeny v této kapitole. Všechny informace získané z analýzy šetření byly zjištěny z rozhovoru a pracovníci souhlasí s jejich uvedením.

6.4.1 Použité otázky v analýze šetření:

- 1. Máte jakékoliv zkušenosti s vedením hovoru o spirituálních názorech Vašich klientů v tom smyslu, jak jsem uvedla na začátku? Pokud ano, jaké? Cítíte se v rozhovoru o této dimenzi životní situace klientů efektivní, sebejistý, „pevný v kramflecích“?
- 2. Jaké máte zkušenosti s rozmlouváním s klienty o posile, kterou mohou čerpat ze svého spirituálního přesvědčení?
- 3. Dostáváte se s klienty k rozhovoru o jejich spirituálních obtížích? Jsou překážkou v rozhovoru? A jaké dovednosti jsou podle Vás k tomu důležité?
- 4. Víte, co dělat nebo nedělat, pokud má klient odlišné spirituální názory, než jsou ty Vaše? (Můžete to rozvést?)
- 5. Máte čas při práci s klientem, abyste se dostali až do oblasti jeho spirituality? (Můžete mi povědět více?)
- 6. Myslíte, že Váš zaměstnavatel / pracovní prostředí vytváří podmínky pro zjišťování klientova spirituálního přesvědčení a ne jen údajů o náboženském vyznání, tedy velmi omezenému náboženskému indikátoru? (Pokud ano, v čem ty podmínky spatřujete?)
- 7. Provádíte s klienty úplné posouzení jeho životní situace, tedy takové, které zahrnuje i sběr informací o jeho spirituálním systému a ne, jen několika omezených náboženských indikátorech? Pokud ano, provádíte je u všech nebo jen příležitostně? Pokud příležitostně, na čem to závisí?
- 8. Je podle Vás vůbec užitečné do práce s klientem vtahovat oblast jeho spirituality?

Následuje vyhodnocení analýzy šetření k použitým otázkám v rozhovorech se sociálními pracovníky:

V první otázce jsem se tázala, zda mají pracovníce zkušenosti s vedením hovoru o spirituálních názorech klienta a, zda se cítí v této oblasti jistě. Všechny pracovníce uvedly, že neví, co vše mohou do spirituality zahrnout, všechny pracovníce pojily téma s oblastí náboženství a víry. Po vysvětlení pojmu spirituality mi tři ze čtyř pracovníků odpověděly, že aspoň jednou rozhovor o spirituálním životě klienta vedly, necítí se v této oblasti jistě a nejsou dostatečně připraveny na toto téma reagovat. Pracovníce potvrzují, že je nejdříve potřeba navázat důvěrný vztah s klientem.

Druhá otázka, zda mají zkušenosti s vedením hovoru o posile, kterou mohou klienti čerpat ze svého spirituálního přesvědčení přinesla zjištění, že mají zkušenosti v omezené míře (například uvedly, že vedly rozhovor s klientem po úraze, který vyhledával podporu v další části jeho života a význam jeho situace, další pracovníce zase uvedla, že vedla rozhovor se starší klientkou, která hodnotila svůj dosavadní život a vztahy v rodině, další pracovníce uváděla, že klientku, která projevila zájem podpořila v čtení duchovní literatury). Z toho vyplývá, že pokud situace nastane volí formu aktivního naslouchání a podporu klienta, ale necítí se v tomto rozhovoru jistě. Také dvě pracovníce uvedly, že určité oblasti týkající se duchovních potřeb nemají samy u sebe zpracovány, další uvedla, že se necítí být kompetentní v této oblasti.

V třetí otázce jsem se dotazovala, jestli se dostávají pracovníci v rozhovoru s klientem až k jeho spirituálním obtížím a, zda jsou překážkou v rozhovoru a jaké potřebuje k tomu pracovník dovednosti? Bylo zjištěno, že jsou vůči této oblasti otevření a uvědomují si, že je k tomu třeba více sebejistoty. Spíše čekají až se klient o těžkostech zmíní sám, jinak tuto oblast cíleně nezjišťují. Také byla uvedena možnost odkázání na jiného odborníka (duchovního), i když zatím tuto možnost nevyužily. Dovednosti vidí v empatii, trpělivosti a stálém zájmu o klienta.

Ve čtvrté otázce byly pracovníce dotazovány, zda vědí, co dělat v případě odlišného spirituálního názoru klienta. Tuto skutečnost pracovníci vnímají jako etické dilema a nebyli si jisti, jak postupovat, podle závažnosti situace. Také jedna uvedla, že s klientem identifikují jeho potřeby a možnosti jejich řešení již na začátku celého plánování služby.

Pátou otázkou jsem se dotazovala, zda mají pracovníci čas při své práci dostat se s klienty až do oblasti spirituality. Pracovníci nevnímají časové omezení na pracovišti, jsou si

vědomí závažnosti spirituálních témat, tři ze čtyř pracovníků potvrdily, že se setkaly alespoň jednou u klienta s otázkou o smyslu či významu jeho života či těžkosti v životě. Jsou ochotné naplánovat další schůzky s klientem a věnovat se této oblasti.

Šestou otázkou bylo, zda zaměstnavatel tvoří pracovní prostředí pro zjišťování spirituality klientů. Tři pracovnice uvedly, že je to o hodnotách a preferencích samotného pracovníka, zda téma vyhledává a zjišťuje u klientů, než na zaměstnavateli. Také vyplynulo, že v organizaci neexistuje žádný nástroj nebo formulář, který by cíleně tuto oblast zjišťoval.

Sedmá otázka zněla, zda provádí komplexní posouzení životní situace klienta a zaměřují se na spirituální systém klienta. Bylo zjištěno, že pokud jde o nástroj zjišťování spirituálních potřeb, není v organizaci zaveden, aktivně s touto oblastí nepracují. Témata tedy mohou vyplynout během rozhovoru s klientem a pracovníci nejsou zcela připraveni adekvátně reagovat. Školení na toto téma neprobíhají.

V poslední otázce jsem se dotazovala, zda je pro pracovníky užitečné a důležité pracovat s klientovou spiritualitou. Bylo zjištěno, že většina pracovníků je otevřena spiritualitě a dokážou si představit, že by takové rozhovory vedly, pokud by byly dostatečně připraveny. Tato oblast jim přijde důležitá v rámci dalšího vzdělávání.

Z vyhodnocení výchozího stavu vyplývá, že pracovníci se v rámci holistického posouzení situace klienta nezaměřují na spirituální oblast. Přitom nejsilnějším zdrojem člověka a jeho hybnou silou jsou právě duchovní zdroje (osobní víra ve vyšší moc, smysl života, láska, vztahy aj.). Díky těmto zdrojům člověk vidí sám sebe jako schopnou bytost, která má svou cenu a hodnotu a nemá pocit zbytečnosti a beznaděje (Krohe a kol., 2014, s. 40). Dále bylo zjištěno, že se pracovníci setkali u klientů s existenciálními tématy např. smysluplnosti jejich situace, nadějí, bilancováním života. Bohužel z rozhovorů vyplývá, že pracovnice nejsou připraveny adekvátně reagovat. Existuje také skutečnost, že základní schopností člověka je, nacházet smysl v životních situacích a sociální pracovníci mají být podpurným zdrojem pro klienty a posilňovat je v jejich životním fungování (Křivohlavý, 1994, s. 48).

Dále bylo zjištěno, že tři ze čtyř sociálních pracovníků se v konkrétních rozhovorech, dle analýzy šetření, setkali s touto spirituální dimenzí a byla po nich vyžadována profesionální reakce a pomoc ve spirituální oblasti. Z toho vyplývá, že sociální pracovník musí být profesionál i ve spirituální dimenzi, a tak být schopen poskytnout klientovi

duchovní radu či nasměrovat ho na odborníky (kněz, laický kaplan, církevní či spirituální psycholog) a nesmí jakýmkoliv způsobem dehonestovat spirituální potřeby člověka

Také bylo zjištěno, že téma spirituality pracovnice pojí s oblastí náboženství a víry a považují tuto oblast za osobní záležitost, proto je nutné, aby získaly znalosti o kulturních rozdílech ve společnosti a získaly schopnost orientovat se v základních existenciálních otázkách, které se přirozeně u člověka objevují.

Rovněž bylo zjištěno, že si pracovníci nejsou jisti, jak pracovat nejen se spiritualitou klientů, ale i s vlastní. Bylo zjištěno, že téma spirituality vyplyne během rozhovoru nečekaně a pracovnice nejsou zcela připravené adekvátně reagovat. Necítí se sebejistě ani kompetentně. Vzdělávání a kurzy ve spirituální oblasti v organizaci neprobíhají. Pracovníci jsou spiritualitě otevřeni a přijde jim užitečné, zahrnovat spiritualitu do práce s klientem. Také už projevíli zájem o další vzdělávání.

6.5 Specifikace stakeholderů – subjekty zapojené do problematiky v různých rolích

Další subjekty zapojené do projektu mohou přispět k jeho realizaci a jsou jimi:

- Zřizovatel organizace – statutární město Olomouc, které poskytuje dotace z krajského rozpočtu v souladu s plány Rady Olomouckého kraje; zajišťuje všestranné naplnění potřeb obyvatel.
- Ředitel organizace Spolek trend Vozíčkářů, který schvaluje podaný projekt organizace.
- Filozofická fakulta (Obor religionistiky) či Teologická fakulta Univerzity Palackého, které poskytují vzdělávací programy v oblasti náboženství a spirituality a mohou zavádět vzdělávací programy v této oblasti.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí jako zadavatel veřejné zakázky na akreditovaný kurz – Spirituálně senzitivní sociální práce, také zprostředkovatel zahraničních zdrojů např. finančních prostředků na projekty spirituality v sociální práci ze Evropského sociálního fondu.
- Soukromí donátoři: soukromé právnické či fyzické osoby, které by měly zájem podpořit projekt z vlastních zdrojů.
- Pracovníci v sociálních službách, kteří se rovněž mohou zapojit do školení spirituality a být důvěrníkem v této oblasti pro klienty
- Dobrovolníci také mohou být posilou, protože vnáší do služby nové nápady a přinášejí různé postřehy z praxe.
- Další organizace církevního rázu, či organizace nestátní neziskové, které poskytují vzdělávání v oblasti spirituality
- Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, která rovněž zajišťuje kurzy spirituality

6.6 Závěr

Tato kapitola prezentuje výsledky analýzy šetření a potvrzuje nedostatečnost přípravy sociálních pracovníků, rovněž vysvětluje příčiny daného problému. Je potřeba sociální pracovníky připravit na práci se spiritualitou a zahrnovat tyto potřeby do komplexního posouzení životní situace klienta. Pracovníci by měli být schopni adekvátně reagovat na spirituální potřeby svých klientů a zároveň být schopni reflektovat i vlastní spiritualitu. Dále jsou uvedeny údaje o cílových skupinách, příčiny problému a jeho dopady na cílovou skupinu. Podpora ve vzdělávání ve spirituálních a náboženských otázkách se jeví jako nízká, proto roste potřeba kvalitním způsobem vzdělávat a připravovat pracovníky a poskytovat profesionální pomoc v této oblasti. Je tedy potřeba navrhnout projekt na rozšíření kompetencí sociálních pracovníků v duchovní dimenzi a vyplnit tuto mezeru ve vzdělávání v oblasti, kterou se ukazuje být nezbytnou součástí sociální práce.

Potvrzuje se analýza potřebnosti, a to především v nedostatečné připravenosti sociálních pracovníků zohledňovat spirituální témata v posouzení životní situace klienta. V této oblasti nejsou dostatečně orientováni. Jak vyšlo najevo, spíše mají pocit, že se to týká náboženské oblasti a, pokud se klient sám nezmíní, duchovní oblastí se nezabývají. Je potřeba, aby uměli identifikovat spirituální potřeby klienta a následně je zohlednili v individuálním plánu. Také by pracovníci měli být schopni rozeznat vlastní spirituální (hodnotový systém) od klientova. Navrhují, aby vznikl projekt, který se bude zabývat rozšířením kompetencí pracovníků ve spirituální rovině.

7 Projekt

V této části bakalářské práce bude vytvořen projektový dokument pro rozšíření vzdělávání sociálních pracovníků ve spirituálně senzitivní sociální práci (dále jen SSSP). Na základě projektu, by měla být ve spolku Trend vozíčkářů Olomouc zavedena spirituálně senzitivní sociální praxe.

7.1 Cíl projektu a SMART kritéria

Cílem projektu je příprava a realizace aktivit vedoucí ke zvýšení kompetencí sociálních pracovníků ve spirituálně senzitivní sociální práci (SSSP) v organizaci Trend vozíčkářů v Olomouci.

Projekt bude odpovídat kritériím SMART: bude specifický, měřitelný, akceptovatelný, reálný, termínovaný.

Specifičnost projektu spočívá v zaměření na rozšíření úrovně kompetencí pracovníků v spirituálně senzitivní sociální práci ve organizaci Trend vozíčkářů Olomouc.

Měřitelnost projekt prokazuje zdroji ověření: uzavřené smlouvy, metodické dokumenty, zápisy z porad, evidence docházky, osvědčení, evaluační dotazníky a výsledky SWOT analýzy služby osobní asistence, které následně budou promítnuty do dalšího fungování organizace.

Projekt je akceptovatelný (dosažitelný), jak co do časového plánování: příprava projektových aktivit bude zahájena 3. června 2024, realizace projektu bude trvat do jeho vyhodnocení v lednu 2027; tak po finanční stránce, kdy odhadované náklady na projekt budou 19 250 Kč.

Z výše zmíněného vyplývá i termínovanost projektu a jeho reálnost je nadále posílena tím, že organizace se k tomuto tématu staví vstřícně a podniká jisté kroky v rozšiřování kompetencí svých pracovníků.

7.2 Popis a analýza potřeb cílové skupiny přímé a nepřímé

Projekt je zaměřený na rozšíření kompetencí sociálních pracovníků ve spirituálně senzitivní sociální práci, což přinese pozitivní dopady na kvalitu poskytované služby pro osoby se zdravotním postižením. Přímo skupinou projektu jsou sociální pracovníci, kteří budou mít přímý prospěch z projektu ve spolku Trend vozíčkářů v Olomouci, avšak obdobné školení je možné realizovat i v dalších službách sociální péče a prevence.

Předpokládá se, že vzdělávání v zavedeném projektu se účastní 4 sociální pracovníce, vykonávající terénní službu osobní asistence podle zákona o sociálních službách 108/2006 Sb. Dokladem absolvování kurzu bude prezenční listina a získané osvědčení. Každá sociální pracovníce má na starost okolo 12ti klientů, celkově je služba poskytnuta 48 klientům dle výroční zprávy organizace, v průběhu roku se může počet klientů služby měnit. Sociální pracovníci každé tři měsíce provádí průběžné hodnocení služby u každého klienta a aktualizují individuální plány. Předpokladem je, že po absolvování školení v následujícím roce 2025 bude zaveden metodický dokument realizace SSSP na pracovišti a budou podle něj pracovníci v organizaci postupovat. V roce 2026 bude vyhodnocení projektu a stanovení dalších cílů služby pro daný rok.

Vzhledem k tomu, že spiritualita byla značně v pozadí z důvodu snah profesionalizovat sociální práci jako akademickou disciplínu, začala pronikat do českého prostředí až po pádu komunismu. To sebou přináší omezení a potřebu dalšího vývoje spirituality, jak ve výzkumech, tak ve vzdělání. Proto se koncem 80. let začíná objevovat v různých odvětvích zdravotnictví, ošetrovatelství, pastorální teologii či sociální práci. (Kolařík, Sociální práce/ Sociální práce, 2008, s. 75-84)

V současnosti je třeba problematiku spirituality vnášet do praxe sociální práce. Analýza potřebnosti projektu, realizována v první části BP, prokazuje, že dotazovaní sociální pracovníci se v této oblasti cítí být velmi nejistí a duchovní péči nezahrnují do posouzení životní situace klienta. Domnívají se, že práce se spirituálními potřebami je práce profesionála (kněze), který by měl v případě zájmu klienta tuto péči provádět, protože existenciální témata a náboženství jsou osobní záležitostí věřících uživatelů. Sociální pracovníce potvrdily, že žádné vzdělávání v této oblasti neabsolvují a přesto se s existenciálními tématy u svých klientů setkávají.

Z analýzy potřebnosti dále vyplynulo, že pracovníce nejsou s touto oblastí připraveny pracovat, dále uvedly, že určitá životní témata nemají v sobě zpracována. Je tedy nutné zavést koncept SSSP a získat spirituální kompetence, které zahrnují mj. sebereflexi vlastních spirituálních témat.

Pearce a Pargament v kurzu UMB, USMx: Spiritual Competency Training in Mental Health, dostupném na www.edx.org tvrdí, že někteří sociální pracovníci mohou duchovní zážitky považovat za známky nezralosti, které by měly být nahrazeny dospělejším chováním. Také mohou zastávat sekulární či zdrženlivé postoje vůči spiritualitě a náboženství nebo dokonce anti-spirituální nebo anti-náboženské postoje. (Pearce, Pargament 2021 [online kurz]).

Z těchto důvodů je nutné při práci se spiritualitou klientů připravit sociální pracovníky na reflexi vlastních domněnek, pocitů a myšlenek, aby získali určitý nezaujatý pohled na situaci klienta. Rovněž sebereflexe vlastního spirituálního systému je důležitá během posouzení životní situace klienta. (Opatrný a kol., 2021, s. 127)

D. Hodge hovoří o znalosti vlastního světonázoru či hodnotového systému (spirituality), který pomáhá chápat a interpretovat realitu člověka. Pomůže identifikovat omezení a předsudky spojené s vlastním světonázorem, který může mít v důsledku negativní vliv na terapeutický vztah. Uvědomění si vlastních osobních přesvědčení pomáhá vytvořit prostor pro uznání přesvědčení jiných a zavádění efektivní pomoci (Hodge, 2016, s. 3). Tyto znalosti budou moci pracovníci reflektovat při supervizích a interních poradách.

Dále je potřeba, aby sociální pracovníci prostřednictvím projektu získali dovednost reflektovat hodnoty a přesvědčení klienta během spirituálního posouzení. Porozumět jeho legitimnímu chápání reality a jeho silným stránkám. Proto pracovníci musí zvyšovat náboženskou rozmanitost. Hodnotové systémy klientů mají vliv na jejich přesvědčení a praktiky, které zasahují do procesu poskytování služeb např. pohřební praktiky, truchlení, péče o dítě, manželské vztahy aj. (Hodge, 2016, s. 4)

Canda a kol. nahlíží na spiritualitu holistickým a kulturním způsobem a reaguje citlivě na náboženskou i nenáboženskou spiritualitu klientů. Různými způsoby se snaží nalézat účel a smysl klientova života a zapojit do procesu pomoci. Učí využívat spirituální zdroje např.: vlastní silné stránky; zdroje prostředí jako jsou náboženské instituce, nenáboženské spirituální skupiny či přírodu k překonání těžkostí. (podle Stehlíková, 2023, s. 27)

Sociální pracovník potřebuje znalosti ve spirituálním posouzení, neboť posuzuje a rozhoduje o situaci klientů. Následně spiritualitu zahrnuje do intervence. Dudley (2016) řadí pod spirituální intervenci např. modlitby, návštěvu posvátných míst a různé spirituální (existenciální témata) a náboženské techniky. To závisí na spirituálním posouzení (podle Opatrný a kol., 2021, s. 134).

Dále bylo analýzou potřebnosti projektu zjištěno, že pracovnice nepracují během posouzení situace klienta s žádným nástrojem, který by zjišťoval jejich spirituální potřeby.

Sociální pracovník potřebuje získat schopnost být vnímavý vůči spiritualitě klienta, zvolit vhodné spirituální posouzení (stručné, implicitní anebo komplexní) a být připraven hovor ukončit, pokud klient nemá zájem (Opatrný a kol., 2021, s. 135,136). Proto bude v organizaci zaveden metodický dokument, který stanoví jak, postupovat ve spirituálním posouzení životní situace klienta.

Absolvováním školení ve SSSP získají sociální pracovníci dovednosti provádět spirituální posouzení. Spirituálně kompetentní pracovníci budou pracovat holisticky a zohledňovat spirituální diverzitu klientů, čímž začne docházet k naplňování jejich spirituálních potřeb. Budou mít možnost tyto kompetence zhodnotit dotazníky na vlastní sebehodnocení.

Je třeba předpokládat, že sociální pracovníci i když budou bez náboženského vyznání budou schopni klientům zprostředkovat kontakt na duchovního (např. kněze) nebo hovořit o existenciálních tématech a zohledňovat pomoc jiného odborníka, například psychologa.

Dalším předpokladem projektu je, že může mít pozitivní dopady pro budoucí cílené zapojení pracovníků v sociálních službách (osobních asistentů) do školení v SSSP. Zavedený metodický dokument v SSSP stanoví povinné školení pro nově příchozí i současné pracovníky v organizaci. Počet osobních asistentů je v průměru 21 a může se měnit, 4 asistenti pracují na hlavní pracovní poměr a další na dohodu o provedení práce. Ti ovšem nebudou provádět samotné spirituální posouzení. Získají znalosti z oblasti spirituality a náboženství, aby byli lépe schopni se orientovat v projevech spirituálních potřeb klienta a podávat informace sociálním pracovníkům o průběhu asistence. V současnosti v organizaci existují snahy zapojit tyto pracovníky do školení o spiritualitě, která jsou však dobrovolná a mnoho pracovníků je nevyužije.

Nepřímým příjemcem jsou klienti služby, osoby se zdravotním postižením. Služba je poskytována 48 klientům, jejichž počet se může průběžně měnit. Předpokládá se, že

spirituální posouzení životní situace bude probíhat při každé aktualizaci individuálního plánu (dále jen IP) jednou za tři měsíce. Aktualizace IP bude provedena u všech vedených klientů do 1 roku od dokončení kurzu. Lze také předpokládat, že ne všichni klienti budou chtít hovořit o spirituálních potřebách, vzhledem k tomu, že nejsou součástí církevních organizací a z důvodu ostychu. Při každém setkání budou mít klienti možnost, znovu projednat oblast spirituality, pokud projeví zájem.

Tyto osoby mají pohybové omezení, nikoliv však intelektuální. U lidí se somatickým postižením nebo chronickým onemocněním je vhodné volit důstojný a partnerský přístup v jejich specifické životní situaci. Tato situace ovlivňuje jejich pohled na svět, hodnocení událostí a vnímání sebe samého.

Tito lidé mohou být mimořádně citliví na existenciální témata, řeší otázky smyslu života, sebepřijetí, hledají hodnoty, které by přesáhly jejich danou situaci, ale také mohou překvapit svými racionální úvahami o životě a vtipy. Lidé s postižením nebo závažným onemocněním potřebují podporu a doprovázení. Tato etapa může probíhat i vícekrát během života, když člověk přehodnocuje a smiřuje se opakovaně se svou specifickou situací. Zakládají si na samostatnosti a nezávislosti, proto je pro ně důležitá hodnota svobody a pospolitosti (Slowík, 2015, s.71-74).

Je nezbytné, aby pracovníci byli připraveni s klienty komunikovat o spirituálních tématech bolesti a utrpení a adekvátně reagovali na jejich uvedené projevy. Většinou není třeba se vyhýbat tématu postižení, ale vést citlivý a otevřený rozhovor. Ten může být pro klienta pomocí při zpracování jeho životní situace a jejího přijetí. (Slowík, 2015, s. 73)

Klienti budou mít možnost vyjádřit svou spokojenost s řešením jejich situace také v oblasti jejich spirituality prostřednictvím hodnotících dotazníků.

D. Hodge a C. Reynolds provedli studii mezi vztahem spirituality (náboženství) a lidmi se čtyřmi typy zdravotního postižení. Kvalitativní údaje naznačily, že pro lidi se zdravotním postižením je spiritualita důležitý zdroj posily. Studie prokazují, že osoby se zdravotním postižením mají častěji náboženskou zkušenost, duchovní praktiky a přesvědčení, než lidé bez zdravotního omezení. Mnohem intenzivněji provádí duchovní aktivity (modlitba) i několikrát za den a častěji zažívají okamžiky pochybování či odvrácení se od Boha, při vyrovnávání se s přijetím svého postižení. (Hodge, Reynolds, 2019, s. 86)

Tento projekt přispěje pozitivně ke změně kultury organizace, která bude zohledňovat ve své praxi spirituální oblast klientů a zapojí tuto oblast do procesu pomoci. Bude využíváno

spirituálních zdrojů ke zlepšení sociálního fungování a přispění k samostatnosti klientů. V současnosti je realizován Univerzitou Palackého projekt spirituální citlivosti. Je zaměřen na sociální pracovníky v Arcidiecézní charitě Olomouc. Poznatky projektu jsou převoditelné také do dalších organizací poskytující sociální práci a sociální služby. Realizátorem projektu Univerzity Palackého je ThLic. Jakub Doležel Th.D. jako lektor sociálních pracovníků a spolu s Prof. Edwardem Candou PhD mohou mít zásadní vliv na projekt realizovaný ve spolku Trend vozíčkářů, neboť mohou být mezi zvolenými subjekty pro zaškolení sociálních pracovníků.

7.3 Klíčové aktivity

V kapitole bude uvedena příprava a realizace aktivit vedoucí k rozšíření kompetencí pracovníků v oblasti SSSP. Též bude uveden název klíčové aktivity, obsah jejího naplnění a popsány výstupy a výsledky klíčových aktivit včetně indikátorů jejich naplnění.

7.3.1 K 1 Svolání porady v organizaci

V organizaci bude uskutečněna interní porada, která bude mít za cíl sjednat dohodu zavedení povinného školení ve SSSP pro sociální pracovníky služby osobní asistence. Porady se účastní 4 sociální pracovníci a ředitel spolku. Bude pověřen hlavní pracovník (manažer služby), který bude mít na starost přípravu a realizaci projektu. Dále bude projednáno přizvání interního supervizora na plánované školení a očekávané náklady na projekt. Z porady bude pořízen písemný zápis, který bude ještě představen výboru spolku, dle Stanov spolku. Plánová porada se uskuteční 3. června tohoto roku.

Výstupem bude jednání porady o aktivizaci programu školení ve spirituální oblasti, aby mohlo dojít k rozšíření kompetencí pracovníků. Výsledkem bude projednání a nalezení dohody o změně úrovně kompetencí pracovníků.

Indikátor:

- 1) Zápis z porady

7.3.2 K 2 Zajištění finančního krytí

Veškeré náklady na projekt budou hrazeny z vlastních provozních prostředků organizace. Ředitel zadá po poradě 4.6. 2024 písemný pokyn účetní v organizaci pro rezervaci peněžních prostředků na rok 2025 dle jejího rozpočtu na provozní náklady. Organizace hospodaří s prostředky převážně z dotací přidělené krajem a Ministerstvem práce a sociálních věcí, z veřejných sbírek a sponzorských darů, dle zákona NOZ 89/2012 o neziskových organizacích-Spolky. Je také možnost požádat o část peněžní prostředků na projekt nadace např. Nadace ČEZ, která vyhláší projekty a poskytuje finance na zkvalitnění sociálních služeb. Předběžně bude počítáno s provozními náklady na školení 16 000 Kč na 16 hodin školení, zakoupení flipchart tabule 1 750 Kč, drobné občerstvení účastníků 1000 Kč a náklady na

příslušnou administrativu (příprava a tisk osvědčení v hodnotě 500 Kč pro 5 osob). Některé předměty budou poskytnuty z vlastních zdrojů organizace např. data projektor a počítač.

Výstupem bude písemný pokyn účetní pro vyčlenění peněžních prostředků plánovaného školení případně zaslání žádosti nadaci o udělení grantu na školení. Výsledkem bude rezervace finančních prostředků na realizaci školení.

Indikátor:

- 1) písemný pokyn účetní formou e-mailu
- 2) žádost o udělení grantu

7.3.3 K 3 Zajištění školení v organizaci

Bude vyhledán subjekt, který poskytuje školení v oblasti spirituality. Jedním takovým je například Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, dále pak, Charita Hradec Králové zajišťuje projekt DEKACERT, Univerzita Palackého realizuje školení Spirituální citlivosti, dále existují akreditovaná školení garantována MPSV a další. Se subjektem bude uzavřena smlouva o zajištění školení formou např. smlouvy o dílo, dohodou o pracovní činnosti (DPČ), dohoda o provedení práce (DPP). Také je možná finanční spoluúčast pracovníka na školení. Organizace disponuje vlastním zázemím, může zajistit místo pro školení. Vyhledání subjektu bude naplánováno na květen roku 2025.

Výstupem bude navázání kontaktu se subjektem a zajištění formálního programu školení ve spirituální oblasti. Výsledkem bude uzavřená spolupráce s institucí a konceptualizace projektu.

Indikátor:

- 1) Uzavření smlouvy s institucí zajišťující vzdělávání (faktura, smlouva o dílo, DPČ, DPP) 19 250,- Kč
- 2) Určení lokality školení
- 3) Uhrazená faktura, smlouva za školení a doprovodné náklady

7.3.4 K 4 Realizace školení v organizaci

Vzdělávání bude zahájeno června roku 2025. Předpokládaná délka školení bude 16 hodin, bude probíhat ve dvou blocích jednou za týden po 8 hodinách. Náplň školení může zahrnovat přednášku, příklady z praxe, rozhovory ve dvojicích a brainstorming. Výuka bude ukončena vypracováním modelové situace. Pracovníci budou vedeni v evidenci docházky účastníků, na konci kurzu získají osvědčení a zhodnotí kurz formou písemného dotazníku.

Výstupem bude zvýšení úrovně kompetencí pracovníků v oblasti spirituality. Výsledkem budou získané znalosti, dovednosti a postoje ve SSSP a snížení nekompetentnosti pracovníků.

Indikátory:

- 1) Prezenční listina – účast na školení 5 osob
- 2) Osvědčení školení 5 x
- 3) Evaluační dotazníky absolvovaného školení 5 x

7.3.5 K 5 Vypracování metodiky a její implementace do praxe organizace

Zavádění metodiky se řídí vyhláškou 505/2006, přílohou 2: Standardy kvality sociálních služeb ČR.

Po absolvování školení v září 2025 bude vytvořen nový metodický dokument SSSP, bude obsahovat postupy spirituálního posouzení, zaměstnavatel zohlední možnost cyklu školení jednou ročně ve spiritualitě. Dále bude dokument obsahovat nárok na supervizi 3x za rok s proškoleným supervizorem na duchovní oblast a dle potřeby sjednání interní porady mezi manažerem služby a sociálními pracovníky. Dále dojde k jeho adaptaci do dalších vnitřních dokumentů organizace. Metodika jednání se zájemcem o službu bude obsahovat projednání klientových požadavků a cílů také ve spirituální oblasti. V metodice individuálního plánování (dále jen IP) bude rozšířena o plánování spirituálních cílů klienta, o pokyny pro pracovníky k revizi individuálního plánu každého klienta jednou za tři měsíce. Zhodnocení IP bude zahrnovat otázky dle FICA dotazníku ve znění přizpůsobeném samotným klientům: „Je pro vás spiritualita důležitá? Pokud ano v čem v životě hledáte sílu a zdroj? Je něco, co je pro vás důležité? Cítíte se za něco vděčný?“ Hodnocení proběhne do

jednoho roku od jeho zavedení u všech klientů. Dále bude aktualizována metodika vzdělávání v organizaci, která se řídí § 111 zák. 108/2006 o Sociálních službách. Pracovníci mají nárok na 24 hodin vzdělávání a účast v kurzech s akreditovaným programem. Nově bude stálým zaměstnancům umožněno v rámci osobního plánu kariéry, který si každý zaměstnanec vede, plánovat profesní rozvoj v oblasti spirituality a absolvovat další prohlubující školení.

Výstupem bude aktualizace vnitřních dokumentů obsahující hodnocení spirituální dimenze klientů, změna vnitřních dokumentů vedoucí k podpoře klienta v jeho životní situaci s ohledem na jeho spiritualitu, spirituální podpora a příprava pracovníků při supervizích a implementace metodiky do samotné sociální práce.

Indikátor:

- 1) Metodický dokument SSSP
- 2) Metodický dokument individuálního plánování
- 3) Metodika jednání se zájemcem o službu
- 4) Metodika vzdělávání sociálních pracovníků, Program dalšího vzdělávání zaměstnanců
- 5) Implementace SSSP do probíhající supervize 3x za rok, zápisy z porady 1x za měsíc nebo dle potřeby

7.3.6 K 6 Zhodnocení projektu a strategická porada

Na konci roku dojde ke zhodnocení poskytování služby formou dotazníků. Tyto hodnotící dotazníky spokojenosti klientů by měly zahrnout další otázky na duchovní zkušenosti a přání klientů, kupříkladu: „Víte, co je to spiritualita?“ „Hovořil s Vámi pracovník o Vašich spirituálních potřebách?“ „Stanovil jste si spirituální cíle?“ „Jste spokojen s jejich řešením?“ „Došlo k jejich naplnění?“ Dále může být do hodnocení služby zahrnuta SWOT analýza, která sleduje silné, slabé stránky, příležitosti a hrozby organizace s ohledem na spirituální dimenzi. Za příležitost organizace lze označit zapojení osobních asistentů do dalšího vzdělávání ve spiritualitě a zapojení dobrovolníků k naplnění spirituálních cílů klientů.

Výstupem zhodnocení projektu bude celkové zhodnocení poskytované služby, rozšířené evaluační hodnocení zjišťující spokojenost klientů a mapování a zhodnocení faktorů ovlivňujících chod organizace. Výsledkem porady bude naplánování dalšího postupu

pro zkvalitnění poskytování služby a naplnění spirituálních potřeb klientů a na základě výsledků SWOT analýzy stanovení dalších cílů v organizaci s ohledem na spirituální péči.

Indikátor:

- 1) Evaluace dotazníků spokojenosti klientů
- 2) Výsledky SWOT analýzy
- 3) Zápis z porady

7.4 Management rizik

Je důležité počítat s riziky, která se pojí se vznikem projektu. Tato rizika budou níže představena spolu s návrhy jejich řešení, mírou rizika a preventivními opatřeními.

Riziko neposkytnutí podpory realizovat projekt na pracovišti ze strany managementu organizace

řešení problému: nemá řešení

míra rizika: vysoká

preventivní opatření: nejsou

Existují okolnosti, které ubírají na pravděpodobnosti, že by riziková situace nastala, jsou jimi: provedená analýza potřebnosti projektu prokázala, že se u klientů setkávají se spirituálními potřebami, organizace zahrnuje do vybraného okruhu školení také školení na téma spirituality, tato školení jsou zatím dobrovolná, organizace vnáší zásady etického kodexu do své praxe.

Riziko nedostatku času pracovníků pro práci se spiritualitou

řešení problému: zvyšování kompetencí pracovníků

míra rizika: střední,

preventivní opatření: vyčlenění pracovníka a vytvoření nové pracovní pozice pro hlubší práci se spiritualitou

Problém lze řešit školením, supervizí, porady, vnitřními dokumenty organizace metodiky IP, jednání se zájemcem o službu, hodnocení služby zahrnujícími spirituální dimenzi, vyčlenění jednoho pracovníka pro práci se spiritualitou.

Riziko nepřítomnosti pracovníků na školení

řešení problému: pořízení záznamu ze školení, vypracování náhradního úkolu, připojení se do budoucího cyklu školení;

míra rizika: nízká;

preventivní opatření: navázání spolupráce s dalšími subjekty, zajišťujícími školení spirituality, spolupráce s externími odborníky

7.5 Popis přidané hodnoty projektu

Velkou výhodou tohoto projektu jsou široké možnosti spirituálního rozvoje, které jsou podnětem nejen pro uživatele služby a sociální pracovníky. Teprve v současné době je spiritualita zájmem mnoha profesí například v ošetrovatelství, zdravotnictví, psychologii, v sociální práci a dalších. O tom svědčí i snaha určitým způsobem identifikovat spirituální potřeby a poskytovat tak kvalitní péči.

V současnosti probíhá kurz Spirituální citlivosti v sociální práci, který v minulosti proškolil zaměstnance v přímé praxi Oblastní Charity Třebíč (reálně 170 pracovníků). Koncepce spirituálně citlivé praxe je realizována i v zahraničí posledních třicet let. Lektor kurzu Spirituální citlivosti by mohl být v nabídce subjektů pro projekt poskytující vzdělávání na rozšíření kompetencí pracovníků v Trendu vozíčkářů v Olomouci. V ČR není tento koncept příliš rozšířený.

Dále přidanou hodnotu projektu vzhledem k výše zmíněnému spatřuji ve skutečnosti, že projekt zohledňuje a odlišuje spiritualitu sekulární a religiózní. Jde o pomoc sociálním pracovníkům vytvořit sebedůvěru a kompetenci v přístupu ke spirituálním komponentám životní situace klientů, zejména tehdy, když nejsou vyjadřovány a prožívány v tradičním náboženském rámci. V současnosti ústředním tématem spirituality nejsou tradiční křesťanské hodnoty, ale zájem je soustředěn na spirituální potřeby mimo rámec náboženského vyznání.

Přidanou hodnotou je rovněž možnost uplatnit jej v dalších organizacích služeb sociální prevence a péče a sociálního poradenství s ohledem na cílovou skupinu včetně všech druhů služeb (v ambulantní, pobytové a terénní). Projekt může přispívat k rozšíření kompetencí v SSSP sociálních pracovníků, kteří lépe porozumí těmto potřebám. Povede k vyškolení pracovníků k provádění spirituálního posouzení životní situace klienta, k využívání nástrojů ke spirituálnímu posouzení a rovněž zahrnutí spirituální roviny do individuálních plánů klientů. Sociální pracovníci budou schopni diagnostikovat spirituální potřeby klientů a tím napomůžou k lepší integraci klienta do společnosti. Projekt přispěje ke zkvalitnění poskytované služby a duševní pohodě klientů.

Potenciál projektu rovněž spatřuji v zapojení do školení pracovníky v sociálních službách (osobní asistenty) v organizaci, kteří jsou v přímé péči s klienty a mohou tak být pro klienty důvěrníky spirituálních témat. Budou připraveni informovat o těchto tématech

sociální pracovníky, získají určité povědomí o spirituálních potřebách klientů, ale také jim může sloužit jako inspirace pro naplnění vlastních spirituálních potřeb a přispívat k celkové životní pohodě. Dále vzniká příležitost zapojit do školení dobrovolníky.

7.5.1 Výstupy (hmatatelné, kvantifikovatelné výsledky) a výsledky (pojmenování změny, kvalitativní přínosy), včetně vazby na indikátory projektu

Změna v kompetencích sociálních pracovníků v organizaci- Výstupem bude absolvování školení a rozšíření úrovně kompetencí ve SSSP. Výsledkem bude prokázané znalosti, postoje a dovednosti pracovníků v oblasti SSSP, jejichž uplatnění povede k naplnění potřeb klientů a zkvalitnění poskytované služby.

Změna fungování managementu organizace- Příprava a realizace aktivit projektu povedou ke změně chodu organizace. Výstupem bude dohodnutí mezi řídicími články organizace na společných krocích vedoucí k rozšíření kompetencí pracovníků a způsobu pracovních postupů při poskytování služby. Výsledkem bude společná dohoda řídicích článků v organizaci o krocích, které povedou k realizaci zvýšení kompetencí pracovníků, rozšíření vnitřních metodik, dotazníků zahrnující spirituální dimenzi a spirituální podpoře při supervizích.

Dalším výstupem projektu bude **podpora společenské integrace osob se zdravotním postižením**. Výsledkem bude identifikace spirituálních zdrojů osob se zdravotním postižením, která napomůže k jeho lepšímu začlenění a k přijetí vlastního postižení.

7.6 Harmonogram a Ganttův diagram

Níže následuje harmonogram, který byl využit pro přehled přípravy a realizace projektových aktivit pro rozšíření kompetencí sociálních pracovníků v SSSP. Jsou zde vepsány klíčové aktivity a termíny jejich předpokládaného naplnění.

Tabulka 1: Harmonogram projektu

	Aktivita	Doba trvání
3. 6. 2024	Svolání porady	1 den
4. 6. 2024	Zajištění finančního krytí	1 den
květen 2025	Zajištění školení v organizaci	1 měsíc
červen 2025	Realizace školení v organizaci	14 dní; dva bloky
Září 2025 - 31. 12. 2026	Vypracování metodiky a její implementace do praxe	16 měsíců
6. 1. 2027	Zhodnocení projektu a strategická porada	1 den

Graf 4: Ganttův diagram

V harmonogramu se nachází šest klíčových aktivit, kterým se bude projekt věnovat. Příprava a realizace projektových aktivit bude zahájena 3. června roku 2024 a jejich ukončení začátkem ledna roku 2027. Příprava a realizace aktivit povede k rozšíření kompetencí pracovníků v SSSP. První aktivita bude zahájena v tomto roce a půjde o setkání porady, která projedná vzdělávání v organizaci s potřebu zavedení školení pracovníků v SSSP, aby se zamezilo pocitům nekompetentnosti či ostychu pracovníků SSSP provádět. Komise také projedná předpokládanou peněžní výši školení. Druhá přípravná aktivita projektu řeší rezervaci prostředků na příští rok a může být zahájena hned po dohodnutí porady. Do přípravné části patří také aktivita zajištění školení, která proběhne před samotnou realizací školení tedy v květnu roku 2025.

Realizace projektu a zahájení školení je plánováno na červen roku 2025 ve dvou blocích během dvou týdnů. Po absolvování celého školení manažer služby zhotoví metodický dokument SSSP v organizaci. Jeho zavedením od září roku 2025 dojde k zavedení metodiky SSSP a aktualizaci dalších vnitřních metodik organizace. Tyto změny budou implementovány do praxe a budou sledovány po celý rok 2026, k jejich vyhodnocení dojde prostřednictvím dotazníků spokojenosti a SWOT analýzou v lednu 2027 a budou předvedeny na interní poradě. Organizace si na základě výsledků stanoví nové cíle služby pro rok 2026.

Za nejdůležitější lze označit připravenost pracovníků provádět spirituální posouzení životní situace klienta. Na to je připraví zavedené školení a zavedená metodika, která stanoví, jak postupovat. Pracovníci by měli do jednoho roku provést základní posouzení s každým přiděleným klientem a vést o něm záznam v jeho individuálním plánu.

7.7 Rozpočet

Samotný projekt není příliš finančně nákladný. Pro realizaci projektu bude především potřeba pokrýt náklady spojené se samotným školením. Toto školení bude stát celkem 19 250,- Kč za školení a náklady na předměty menší spotřeby.

Lze předpokládat částku na školení 16 000 Kč na 16 hodin. Způsob ocenění nakupovaných zásob běžné spotřeby – pro výuku SSSP bude potřeba zakoupit Flipchart tabuli, která bude využita při aktivitách zadaných ve výuce, v hodnotě 1 750,- Kč. Dataprojektor má organizace k dispozici z vlastních zdrojů. Také bude potřeba uhradit drobné provozní náklady na vystavení certifikátu pro 5 pracovníků v celkové hodnotě 500,- Kč a občerstvení pro účastníky na školení v celkové hodnotě 1 000,- Kč. Celková částka na projekt je 19 250,- Kč.

Organizace, která projekt realizuje nevlastní žádný dlouhodobý majetek, vlastní jmění nemá. Finanční rezervy nevytváří, finanční leasing nevyužívá. Pohledávky a závazky nejsou evidovány. Žádné odměny nejsou vypláceny. Příjmy z činnosti lze jen odhadnout. Provoz bude hrazen z prostředků, se kterými hospodaří během celého roku, z dotací MPSV, Olomouckého kraje a dále z činností organizace (sbírky) a darů.

Tabulka 2: Rozpočet projektu

Rozpočet projektu			
Položka	Jednotková cena	Počet jednotek	Celková cena
Flipchart tabule	1750 Kč	1	1750 Kč
Občerstvení	500 Kč / den	2	1000 Kč
Školení	1000 Kč / h	16	16 000 Kč
Certifikáty	100 Kč	5	500 Kč
		Celkové náklady	19 250 Kč

7.8 Logframe projektu

Tabulka 3: Logický rámec projektu

	<i>Objektivně měřitelné indikátory</i>	<i>Zdroje ověření indikátorů</i>	<i>Rizika a předpoklady</i>
Cíl projektu Zvýšení úrovně kompetencí sociálních pracovníků, zapojení asistentů a dobrovolníků do vzdělávání	účast na kurzu, metodické dokumenty	Osvědčení ze školení, list evidenční list docházky, dotazníky ze školení, metodika pracovníků v sociálních službách, metodika dobrovolníků	
Výstupy 1. jednání porady 2. písemný pokyn účetní 3. uzavření smluv 4. zahájení školení pracovníků 5. aktualizace vnitřních dokumentů 6. rozšíření dotazníků pro klienty a sledování faktorů ovlivňující chod organizace	1. Pořízení záznamu z porady 2. Elektronický záznam 3. uzavřená smlouva (smlouva o dílo, DPČ, DPP), žádost u dělení grantu 4. výpis z docházky, na konci test-modelová situace, evaluace školení 5. metodické dokumenty (metodika SSSP, IP, jednání se zájemcem o službu), Supervize a porady, program dalšího vzdělávání zaměstnanců 6. evaluace dotazníků spokojenosti SWOT analýza	1. zápisy z porady 2. e-mail 3. faktura, smlouva o dílo, dohoda o provedení práce, dohoda o pracovní činnosti, granty 4. prezenční listina, osvědčení ze školení, dotazníky hodnocení školení 5. dokument jednání se zájemcem o službu, smlouva o poskytování služby, Individuální plán, osobní plán kariéry pracovníků 6. dotazníky spokojenosti klientů, výsledky SWOT analýzy	-nedostatek času na spiritualitu u pracovníků, zvýšení kompetencí pracovníků v SSSP
Klíčové aktivity K1 Svolání porady K2 Zajištění finančního krytí K3 Zajištění školení K4 Realizace školení K5 Vypracování metodiky a její implementace do praxe K6 Zhodnocení projektu	Vstupy / prostředky Financování projektu z vlastních peněžních prostředků organizace: -Dotace přidělené MPSV, krajem -dary od soukromých osob -veřejné sbírky -granty od nadací	Časový rámec K1 3 června 2024 K2 4. června 2024 K3 květen 2025 K4 červen 2025 K5 od září 2025 do konce prosince 2026 K6 6. leden 2027	- zavedení cyklu školení ve spiritualitě -dostatek finančního krytí na školení -vyšší úroveň kompetencí pracovníků -změna vnitřních dokumentů organizace -zapojení do školení asistentů -zapojení dobrovolníků

Závěr

Tato bakalářská práce se věnovala tématu spirituálních potřeb u osob se zdravotním postižením. Spiritualita byla vždy součástí života každého člověka. Její podpora u osob se zdravotním postižením může pomoci se zvládáním životních těžkostí a využíváním spirituálních zdrojů. Tato změna umožní vnímat tuto oblast za potřebnou zejména sociálními pracovníky.

První část práce vymezila pojmy spirituality a spirituálních potřeb a upozornila na to, jak významně může spiritualita přispět v praxi sociální práce. Dále byla provedena rešerše výzkumů a zdrojů, zabývajících se spiritualitou. Následně byla propojena spirituální dimenze s teoriemi, metodami a technikami sociální práce spolu s popisem vývoje sociální práce ve 20. stol. a postupného včlenění spirituality do sociální práce. Dále bylo popsáno začlenění spirituality a spirituální posouzení. Byly uvedeny nástroje pro získávání informací o spiritualitě klientů a příklady spirituálních intervencí a jejich zásady. Dále se práce zabývala propojením spirituality se sociální politikou a jejím legislativním ukotvením. Vzhledem k tomu, že v České republice stále není spiritualita legislativně zakotvena, nelze očekávat, že by byla zahrnována do činností všech organizací poskytující sociální služby. Proto jsem provedla analýzu potřebnosti projektu v organizaci Trend vozíčkářů Olomouc a uvedla její výsledky. Poukazuje na etické pochybnosti, které mohou bránit zabývání se spiritualitou v praxi. Nejčastější příčinou je nepřipravenost sociálních pracovníků se spiritualitou zabývat a neschopnost spiritualitu rozlišovat. Na druhé straně klienti mají ostych se duchovní oblastí zabývat, protože nejsou připraveni o spirituálních potřebách mluvit.

Druhá část bakalářské práce se zaměřuje na tvorbu projektu, přípravu a realizaci projektových aktivit, které povedou k rozšíření kompetencí sociálních pracovníků v organizaci ve SSSP a na výstupy a indikátory těchto aktivit. Práce popisuje analýzu potřeb konkrétní cílové skupiny zejména sociálních pracovníků, ale také popisuje skupinu, která bude mít z projektu nepřímý prospěch, a to osoby s handicapem. Následně byly definovány předpokládaná rizika, návrhy preventivních opatření, výstupy projektu a jeho přidaná hodnota. Byl též zpracován harmonogram, rozpočet a logický rámeček projektu.

Bibliografie

- ANANDARAJAH, Gowri a Ellen HIGHT. Spirituality and Medical Practice: Using the HOPE Questions as a Practical Tool for Spiritual Assessment. *Am Fam Physician*, 2001, Jan 1, 63(1).
- BUŘVALOVÁ, Denisa a REIMAYEROVÁ, Eva. Tělesně postižený. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-21-4.
- CANDA, Edward R., FURMAN, Leola Dyrud, *Spiritual Diversity in Social Work practice: The Heart of Helping*. New York: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0-19-537279-3.
- CIMRMANNOVÁ, Tereza. Spiritualita v sociální práci s ohledem na vzdělání a kompetence pomáhajícího. *Caritas et Veritas*, 2017, roč. 7. ISSN 1805-0948.
- DOLEŽEL, Jakub. Spirituální citlivost charitních služeb: Proč a jak pracovat se spirituální dimenzí životní situace klientů. *Caritas et Veritas*, 2017, roč. 7.
- HAJNOVÁ-FUKASOVÁ, E., R. BUŽGOVÁ a D. FELTL. Hodnocení duchovních potřeb pacientů v paliativní péči. *Klin Onkol*, 2015; roč. 28(1).
- HODGE, David R. Developing a Spiritual Assessment Toolbox: A Discussion of the Strengths and Limitations of Five Different Assessment Methods. *Health&Social Work*, 2005, roč. 30(4).
- HODGE, David R. Implicit Spiritual Assessment: An Alternative Approach for Assessing Client Spirituality. *Social Work*, 2013, roč. 58(3).
- HODGE, David R. Spiritual Competence: What It Is, Why It Is Necessary, and How to Develop It. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 2016, roč. 27. s. 1-16. DOI: 10.1080/15313204.2016.1228093.
- HRNČIARIKOVÁ, Dana a Michal HRNČIARIK. Vliv víry na prožívání nemoci u seniorů, dotazník spirituality. *Časopis Lékařů českých*, 2011, roč. 150(6).
- CHRASTINA, Jan & kol. Percepce subjektivního dopadu zdravotního postižení / přítomnosti chronického onemocnění a pojetí zdravotního uvědomění a gramotnosti. Výzkumy, teorie a jejich využití v práci s klientem. Univerzita Palackého, Olomouc 2016. ISBN: 978-80-244-4888-6.
- KAŇÁK, Jan. Postavení diskursu spirituality v sociální práci. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2015, roč. 15(4), s. 30-46. ISSN 1213-6204.
- KAŇÁK, Jan. Nedefinovaná profesionalita: Vztah diskursů spirituality a profesionality v sociální práci v soudobé odborné literatuře. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2016, roč. 15(5). ISSN 1213-6204.

- KANÁK, Jan. Spirituálně laděné intervence v krizové intervenci u sociálních pracovníků křesťanek. Caritas at Veritas, 2019, roč. 9(1). DOI 10.32725/cetv.2019.008.
- KISVETROVÁ, Helena a JEŽORSKÁ, Šárka. Osoby se zdravotním postižením. Vybrané kapitoly I. Univerzita Palackého, Olomouc 2014. ISBN: 978-80-244-4064-4.
- KŘIŠŤAN, Alois a Libor Musil. Nezodpovězená otázka vztahu “pozorného srdce” a “odbornosti” v křesťansky zakotvené praxi sociální práce. Sociální práce/Sociálna práca, 2008, roč. 6(4). ISSN 1213-6204.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Mít pro co žít. Návrat domů, Praha 1994. ISBN 80-85495-33-3.
- LEVICKÁ, Jana. Metódy sociálnej práce. Vyd. Trnava: ProSocio, 2002. ISBN 80- 89074-38-3.
- MARTÍNEK, Michael a kol. Praktická teologie pro sociální pracovníky. Jakob – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2. vyd., 2010. ISBN: 978-80- 904137-6-4.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. Základy sociální práce. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80- 262-0211-0.
- MICHALÍK, Jan. Zdravotní postižení a pomáhající profese. Portál, Praha 2011. ISBN: 978-80-7367-859-3.
- MOJŽÍŠOVÁ, Adéla. Sociální práce s osobami se zdravotním postižením. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, České Budějovice 2019. ISBN: 978-80-7394-738-5.
- NAVRÁTIL, Pavel, Janebová, Radka a kol. Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce. Nakladatelství Gaudeamus, 2010. ISBN 978-7435- 038-2.
- NOVOTNÁ, Hana a KALA, Miroslav. Spirituální potřeby a jejich diagnostika v nemocnici. Paliativna medicína a liečba bolesti, 2015, roč. 8(1e).
- ŘEZNÍČEK, Ivo. Metody sociální práce. Podklady ke stážím studentů a kazuistickým seminářům. Sociologické nakladatelství, Praha, 1994. ISBN 80-85850-00-1.
- ŘÍČAN, Pavel. Psychologie náboženství a spirituality. Portál, Praha 2007. ISBN: 978-80-7367-312-6.
- SLOWÍK, Josef. Člověk s handicapem v křesťanském společenství. Vyd. Advent-Orion, Praha, 2015. ISBN: 978-80-7172-747-7.
- SMÉKAL, Vladimír. Psychologie duchovního života. Cesta, Brno 2017. ISBN: 978-80-7295-221-2.
- SVATOŠOVÁ, Marie. Víme si rady s duchovními potřebami nemocných? Vyd. Grada publishing, a.s., Praha, 2012. ISBN: 978-80-247-4107-9.

TRACHTOVÁ, Eva a kol. Potřeby nemocného v ošetrovatelském procesu. Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví v Brně, 1999. ISBN: 80-7013-285-X.

VAĎUROVÁ, Helena, Mühlpachr, Pavel. Kvalita života, teoretická a metodologická východiska. Masarykova Univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Brno 2005. ISBN: 80-210-3754-7.

VOJTÍŠEK, Zdeněk, P. DUŠEK, J. MOTL. Spiritualita v pomáhajících profesích. Portál, Praha 2012.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

- ASSOCIATION FOR SPIRITUAL, ETHICAL AND RELIGIOUS VALUES IN COUNSELING. Competencies for Addressing Spiritual and Religious Issues in Counseling. [Online] [cit. 10. 4. 2023] Dostupné z: <https://aservic.org/spiritual-and-religious-competencies/>
- BAŠTECKÁ, Bohumila, Ondřej Doskočil, Hana Janečková. Nemocniční kaplan-ka: Kdo to je, co dělá a s čím může pomoci [online]. Sociální práce 2020 (3), [cit. 6.4.2023]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/online-clanky/nemocnicni-kaplan-ka-kdo-to-je-co-dela-a-scim-muze-pomoci/>
- CANDA, Edward. Addressing Spiritual Diversity in Professional Social Work Practice: Principles and Ethical Guidelines with Examples [online]. The Spiritual Diversity and Social Work Initiative of the University of Kansas School of Social Welfare, [cit. 2.4.2023]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/356788330_Addressng_Spiritual_Diversity_in_Professional_Social_Work_Practice_Principles_and_Ethical_Guidelines_with_Examples
- CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA. Projekt: Aplikovaný výzkum pro inovaci sociální práce zapojující koncept spirituální citlivosti [online]. Katedra křesťanské sociální práce, Věda a výzkum, Univerzita Palackého v Olomouci, [cit. 2.3.2023]. Dostupné z: <https://kks.upol.cz/veda-a-vyzkum/>
- CZEPCZOR, Lenka. Spirituálně citlivá sociální práce podle Edwarda R. Candy a možná inspirace pro sociální práci u nás. Absolventská práce [online]. CARITAS – Vyšší odborná škola sociální, Olomouc 2020, [cit. 8.4.2023]. Vedoucí práce: Th.Lic. Michal Umlauf. Dostupné z: https://is.caritas-vos.cz/th/hxlp/Absolventska_prace_Czepczor_final.pdf
- ČESKÁ REPUBLIKA. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod [online], [cit. 25-10-2023]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>
- ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č.198/2009 o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). In: Zákon pro lidi [online]. IN: © AION CS, 2010–2023 [cit. 27-11-2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-198>
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Výsledky sčítání 2021 – Náboženská víra [online]. Český statistický úřad, [cit. 9.3.2021]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira>

- DIAKONICKÁ AKADEMIE. Kvalifikační kurz pro kaplany v sociálních službách [online]. VIZUS 2023, [cit. 3.3. 2023]. Dostupné z: <https://www.diakonicka-akademie.cz/kurzy-pro-farare-duchovnikaplany/kvalifikacni-kurz-pro-kaplany-v-socialnich-sluzbach-231/>
- DUCHOVNÍ SLUŽBA ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. Informace pro Vás [online]. IN: © Ministerstvo obrany 2004-2014 [cit. 29.11.2023]. Dostupné z: <https://kaplani.army.cz/informace-pro-vas>
- GEHIRN, B. Rainer; M. Opatrný, N. Birher, K. Baumann a kolektiv. Spiritualita, etika a sociální práce [online] . FreiDok plus 2021, 1. vyd., [cit. 2.4.2023] ISBN: 978-3-928969-89-5. Dostupné z : https://spiritualsocialwork.net/files/prirucka_CZ.pdf 40
- HRDINOVÁ, Štěpánka. Spirituální hodnoty v sociální práci. Diplomová práce [online]. Filozofická fakulta, Ústav sociální práce, Hradec Králové 2018, [cit. 8.4.2023]. Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D. Dostupné z: <https://theses.cz/id/x0n1gz/27083971>
- HODGE, David R. a Conroy REYNOLDS 2019. Spirituality among People with Disabilities: A Nationally Representative Study of Spiritual and Religious Profiles. Health & Social Work [online] 44(2), s. 75–86 [cit. 2023-03-21]. ISSN 0360-7283. Dostupné z: <https://academic.oup.com/hsw/article/44/2/75/5248513>
- HUBÍKOVÁ., Olga a kol. Deficity ukotvení české sociální práce [online]. Praha 2021, ISBN:978-80-7416-415-6. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Výzkumné centrum v Brně. [cit. 7.4.2023] Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_489.pdf
- CHARITA ČESKÉ REPUBLIKY [online]. IN: © Charita České republiky 2023 [cit. 29. 11. 2023]. Dostupné z: <https://www.charita.cz/o-charite/>
- IFSW – INTERANTIONAL FEDERATION OF SOCIAL WORKERS 2018. Global social work statement of ethical principles [online]. IN © IFSW 2023 [cit. 27-11-2023]. Dostupné z: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>
- KOLAŘÍK, Petr. Duchovní dimenze sociální práce [online]. Sociální práce 2008, roč. 6(4), [cit. 7.4.2023]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/issue/2008-04/>
- KOVÁŘOVÁ, Jana. *Spiritualita v ošetrovatelské péči* Online. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta zdravotnických věd. 2019. [cit 30. 3. 2024] Dostupné z: <https://library.upol.cz/arl-upol/cs/csg/?repo=upolrepo&key=14214501226>
- KROHE, Petr a kol. Mosty z chudoby ve středoevropském prostředí. Metodika [online]. Centrum pro komunitní práci, Zlín 2014, 1. vyd. [cit. 2.4.2023] ISBN: 978-80- 87809-26-6 Dostupné z: <http://www.mostyzchudoby.eu/media/files/METODIKA%20FINAL.pdf>

- MACHŮ, Klára. *Spiritualita a postoje ke smrti* [Online]. Disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. 2016. [cit 30. 3. 2024] Dostupné z: <https://library.upol.cz/arl-upol/cs/csg/?repo=upolrepo&key=26562909113>
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením [online]. [cit. 2.4.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/umluva-osn-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim>
- NAVRÁTIL, Pavel. Posouzení životní situace: úvod do problematiky [online]. Sociální práce/ Sociálna práca 2007, 5. roč. (1). [cit. 2.4.2023] Dostupné z: <https://socialniprace.cz/wp-content/uploads/2020/10/2007-1.pdf>
- NAVRÁTIL, Pavel. Reflexivní posouzení v sociální práci s rodinami [online]. Masarykova univerzita, Brno 2014. [cit. 2.3.2023] Dostupné z: https://is.muni.cz/do/fss/kspsp/knihy_esf/refl_posouz.pdf
- NENIČKA, Lubomír, Ivona Buryová. Teorie sociální politiky. Slezská Univerzita v Opavě: Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné. Karviná 2019. [cit. 20.3.2023] Dostupné z : https://is.slu.cz/el/opf/zima2020/EVSNKTSP/um/Studijni_opora_Teorie_socialni_politiky.pdf
- OXHANDLER, Holly. Revalidating the Religious/Spiritually Integrated Practice Assessment Scale With Five Helping Professions [online]. Research on Social Work Practice 2016, 29. [cit. 2.3.2023] DOI: 10.1177/1049731516669592. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/308547573_Revalidating_the_ReligiousSpiritually_Integrated_Practice_Assessment_Scale_With_Five_Helping_Professions
- OXHANDLER, Holly & Parrish, Danielle. The Development and Validation of the Religious/Spiritually Integrated Practice Assessment Scale [online]. Research on Social Work Practice 2014. [cit. 2.3.2023] DOI: 10.1177/1049731514550207. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/265595276_The_Development_and_Validation_of_the_ReligiousSpiritually_Integrated_Practice_Assessment_Scale
- PEARCE, M., PARGAMENT, K. (2021). Spiritual Competency Training in Mental Health [Online Course]. [cit. 23-4-2024]. Dostupné z: https://www.edx.org/learn/spirituality/university-of-maryland-baltimore-spiritual-competency-training-in-mental-health?index=product&queryID=a62c3898048dc19582cfb250aafd7ef7&position=1&linked_from=autocomplete&c=autocomplete

- POTŮČEK, Martin. Sociální politika [online]. IN: © Martina Potůček, Sociologické nakladatelství Praha 1995. ISBN: 80-85850-01-X. Dostupné z: <https://www.martinpotucek.cz/wp-content/uploads/2008/08/socpol.pdf>
- PŘEDSEDNICTVO ČESKÉ NÁRODNÍ RADY. Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky [online]. 1992, [cit. 2.4.2023]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/vladni-dokumenty/lzps_1.pdf
- RADA EVROPY. Evropská úmluva o ochraně lidských práv [online]. Ve znění Protokolů č. 11, 14 a 15. [cit. 2.4.2023]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ces.pdf
- RYBOVÁ, Jarmila. Spiritualita v ošetrovatelství. Bakalářská práce [online]. Univerzita Karlova, 2. lékařská fakulta, Ústav všeobecného ošetrovatelství, Praha 2020, [cit. 7.3.2023]. Vedoucí práce: PhDr. Andrea Bratová, Ph.D., MPH. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/117621/130278424.pdf>
- SCIENCESITES.ORG. Spiritual and Religious Competencies Project. [Online] [cit. 9. 4. 2023] Dostupné z: <https://www.spiritualandreligiouscompetenciesproject.com/>
- STEHLÍKOVÁ, Zdislava. Spiritualita jako komponenta životní situace lidí s mentálním postižením. Bakalářská práce [online]. Cyrilometodějská teologická fakulta, Katedra křesťanské sociální práce, Univerzita Palackého v Olomouci, 2023 [cit. 27.11.2023]. Vedoucí práce: Mgr. Jakub Doležel, Th.D. Dostupné z: https://theses.cz/id/lh9kaw/Bakalarska_prace_Zdislava_Stehlikova.pdf
- SPOLEČNOST SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR. Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR [online]. [cit. 30.3.2023]. Dostupné z: <https://www.socialnipracovnici.cz/file-share>
- STARFOS. Aplikovaný výzkum pro inovaci sociální práce zapojující koncept spirituální citlivosti. IN: TA ČR 2022 [cit. 24.02.2023] Dostupné z: <https://starfos.tacr.cz/projekty/TL05000217?query=2jeqaadbtrna>
- ŠPILÁČKOVÁ, Marie, Eva Nedomová. Metody sociální práce s jednotlivcem [online]. Ostravská univerzita, Ostrava 2013. [cit 30. 3. 2024] ISBN 978-80-7464-434-4. Dostupné z: https://projekty.osu.cz/svp/opory/FSS_Spilackova_Nedomova_Metody.pdf
- STEHLÍKOVÁ, Zdislava. *SPIRITUALITA JAKO KOMPONENTA ŽIVOTNÍ SITUACE LIDÍ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM* Online. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. 2023. [cit 30. 3. 2024] Dostupné z: https://stag.upol.cz/StagPortletsJSR168/PagesDispatcherServlet?pp_destElement=

%23ssSouboryStudentuDivId_1962&pp_locale=cs&pp_reqType=render&pp_portlet=souboryStudentuPagesPortlet&pp_page=souboryStudentuDownloadPage&pp_nameSpace=G10308&soubidno=321897

TECHNOLOGICKÁ AGENTURA ČESKÉ REPUBLIKY. Program SIGMA [online]. [cit.2.3.2023]. Dostupné z: <https://www.tacr.cz/program/program-sigma/>

VALNÉ SHROMÁŽDĚNÍ OSN. 1948. Všeobecná deklarace lidských práv [online]. [cit. 27-11.2023]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/de01-48.htm>

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021–2025 [online]. Vláda ČR, [cit. 13.3.2023]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/cz/ppov/vvozp/dokumenty/narodni-plan-podpory-rovnychprilezitosti-pro-osoby-se-zdravotnim-postizenim-na-obdobi-2021_2025-183042/

Vyhláška 505/2006 Sb., [cit. 3.3.2023]. Dostupná z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505>

SPOLEK TREND VOZÍČKÁŘŮ OLOMOUC. Výroční zpráva. 2021, [cit. 12.3.2023]. Dostupné z: <https://www.trendvozickaru.cz/data/content/10/dokumenty/vyrocnizprava-za-rok-2021.pdf>

VZDĚLÁVACÍ INSTITUT PRO CHARITNÍ PRAXI. Vzdělávací program Dekacert [online]. Vzdělávací institut pro charitní praxi, Hradec Králové 2023, [cit. 10.4.2023]. Dostupné z: <https://www.charitni-institut.cz/dekacert/vzdelavaciprogram-dekacert/>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE. Kaplani vězeňská duchovní služba [online]. IN: VDPČR [cit. 29.11.2023]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/kaplani/>

WHITING, Russell & Gurbai, Sándor. Moving from the Implicit to the Explicit: ‘Spiritual Rights’ and the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Canadian Journal of Disability Studies*. 4(3): 103. 2015. DOI: 10.15353/cjds.v4i3.233. [Online] [cit. 21. 12. 2023] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/312205898_Moving_from_the_Implicit_to_the_Explicit_%27Spiritual_Rights_%27_and_the_United_Nations_Convention_on_the_Rights_of_Persons_with_Disabilities

Seznam zkratek

- ASERVIC Association for Spiritual, Ethical, and Religious Values in Counseling
(Asociace pro duchovní, etické a náboženské hodnoty v poradenství)
- ČR Česká republika
- IFSW International Federation of Social Workers (Mezinárodní federace sociálních pracovníků)
- IP Individuální plán
- MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí
- OSN Organizace spojených národů
- OZP Osoby se zdravotním postižením
- SSSP Spirituálně senzitivní sociální práce
- SWOT Analýza Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats
(silné, slabé stránky, příležitosti, hrozby)
- TAČR Technologická agentura České republiky
- WHO World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)